

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2023

Bc. Kristýna Kučerová

**Univerzita Pardubice**  
**Fakulta filozofická**  
**Katedra filosofie a religionistiky**

Obor: Filosofie

## **Smrtelná část duše v Platónově Timaiu**

**DIPLOMOVÁ PRÁCE**

Vypracovala: Bc. Kristýna Kučerová

Vedoucí: Ondřej Sikora, Ph.D.

2023

## **Prohlášení autorky**

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne .....

Bc. Kristýna Kučerová

## **Poděkování**

Děkuji panu doktorovi Ondřeji Sikorovi za odborné vedení práce, věcné připomínky, dobré a užitečné rady a vstřícnost při konzultacích. Také mu děkuji za trpělivost a podporu při vypracovávání diplomové práce.

Univerzita Pardubice  
Fakulta filozofická  
Akademický rok: 2021/2022

# ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Kristýna Kučerová  
Osobní číslo: H21336  
Studijní program: N0223A100011 Filosofie  
Téma práce: Smrtelná část duše v Platónově Timaiu  
Zadávající katedra: Katedra filosofie a religionistiky

## Zásady pro vypracování

V dialogu Timaios se odhaluje Platónova filosofie o smrtelné části duše člověka a její důležitosti pro pochopení podstaty lidského života. Smrtelná část duše je součástí konceptu Platónovy triády duše a je činitelem, který má vliv na mnoho aspektů lidského jednání a vědomí. V tomto dialogu je smrtelná duše člověka představena jako mozaika, která se skládá z různých částí. Platón považuje smrtelnou část duše za část nižší, jež je však nezbytná pro fungování těla a následně lidského života, zatímco na nesmrtelnou část Platón nahlíží jako na vyšší, vznešenější aspekt duše. Podle Timaiu je nesmrtelná duše správcem a průvodcem smrtelné duše.

Smrtelná složka je klíčem k pochopení toho, jak lidský život funguje. Je nezbytnou podmínkou pro to, abychom mohli vést řádný a pravdivý život, je tedy nepostradatelným doplňkem nesmrtelné části duše. Je jakýmsi prostředníkem mezi tělem a vyšší částí duše, která nám poskytuje schopnosti myšlení a rozhodování. V této práci se budu snažit najít odpověď otázku, která v Platónově Timaiu nikdy nebyla zodpovězena, a to, čím je vlastně ona smrtelná část duše.



## ANOTACE

Diplomová práce si klade za cíl vyjasnit problematiku trojdílnosti duše v Timaiu. Zabývá se otázkami, co je to smrtelná duše v Timaiu, k čemu slouží a co se s ní stane po smrti. Práce se zprvu věnuje různým možným čtením dialogu, postupně vstupuje do jádra samotného Timaiu. Věnuje se tématům kosmické duše, božské duše, ale hlavně lidské duše, následně se mimo jiné zabývá procesem připodobnění bohům. V závěru práce je představeno několik stanovisek a výkladů smrtelné duše.

## KLÍČOVÁ SLOVA

Platón, Timaios, smrtelná duše, připodobnění bohům

## TITLE

The mortal part of the soul in Plato's Timaeus

## ANNOTATION

The thesis aims to clarify the issue of the tripartite soul in Timaeus. It deals with the questions of what the mortal soul in Timaeus is, what it is for and what happens to it after death. The thesis initially explores various possible readings of the dialogue, gradually getting to the heart of the Timaeus itself. It deals with the themes of the cosmic soul, the divine soul, and especially the human soul, then examines, among other things, the process of becoming like the gods. The thesis concludes by presenting several positions and interpretations of the mortal soul.

## KEYWORDS

Plato, Timaeus, mortal soul, assimilation to the gods

## Obsah

Úvod.....	9
1. Duše u Platóna.....	11
1.1. Předplatónská duše.....	11
1.2. Platónská duše.....	13
1.2.1. Faidón.....	13
1.2.2. Faidros.....	14
1.2.3. Timaios.....	16
2. Struktura dialogu Timaios.....	18
2.1. Reálná a metaforická interpretace.....	18
2.2. Kosmogeneze a antropogeneze.....	21
2.3. Rozum a nutnost.....	23
3. O duši světa.....	24
4. O lidské duši.....	27
4.1. Nesmrtelná část.....	27
4.2. Smrtelná část.....	31
4.2.1. Dělení smrtelné duše.....	31
4.2.2. Přirozenost smrtelné duše.....	34
4.2.3. K jakému dobru duše slouží.....	37
4.2.4. Starost o duši.....	39
4.2.5. Připodobnění se bohům.....	41
5. Různé interpretace smrtelné části duše v Timaiu.....	45
5.1. Duše jako něco věčného.....	45
5.2. Duše jako něco naprosto hynoucího.....	47
5.3. Duše jako pohyb.....	49
5.4. Duše jako extenze nesmrtelné části.....	51
5.5. Diskuze.....	54
Závěr.....	57
Použitá literatura.....	61



## Úvod

Práce se bude věnovat smrtelné duši v Platónově Timaiu. Je důležité, abychom si popsali, jak se duše dělí, jaké jsou její funkce a charakteristiky. Hlavní otázky mé práce však budou: 1) trojdílnost duše, 2) co se děje se smrtelnými částmi po smrti, 3) k čemu smrtelné části slouží, 4) co vlastně tyto smrtelné části jsou.

Práce je členěna do pěti kapitol. První kapitola se věnuje obecně duši u Platóna v různých dialogích. Tématem této kapitoly bude, zda jsou dialogy v něčem podobné, zda pojímají lidskou duši stejně nebo odlišně, případně v čem jsou jednotlivá pojetí duše jiná. Budu hledat odpovědi na otázky, co je smrt, jestli je duše smrtelná či ne, případně proč jen její část, a kam duše putuje po smrti.

V druhé kapitole se zaměřím na pojetí Timaiu jako celku a na jeho strukturu. Dialog je různými badateli a filosofy čten a vykládán různými způsoby a členěn z různých perspektiv. Tyto různé pohledy a možnosti stručně představím. První možné členění je z hlediska obsahu, naskýtá se nám rozdělení dialogu na kosmogenezi a antropogenezi, přičemž v jedné se Platón zabývá kosmem, v druhé člověkem – obě části jsou však určitým způsobem propojeny. Co se týká druhého možného členění dialogu, můžeme se setkat se dvěma způsoby čtení: Timaios může být pojímán buď doslovně, nebo metaforicky. Tyto způsoby se promítají do různých interpretací vzniku či vznikání kosmu, v nich pak hraje důležitou roli i postava demiurga, která je také popisována odlišně. Různé způsoby čtení vycházejí ze základní otázky, totiž, co má vlastně tento dialog představovat. Je to důvěryhodný text postavený na pevných základech, nebo jen mýtus, smyšlený příběh?

Protože lidská duše má svůj předobraz v duši kosmu, bude se třetí kapitola věnovat výkladu o duši světa. Jaká je její přirozenost? Jak vypadá?

Tématem čtvrté kapitoly bude lidská duše. V první části kapitoly uvedu srovnání nesmrtelné části lidské duše s nesmrtelnou světovou duší a budu se ptát na její přirozenost, na to, jak byla vytvořena a co se s ní stane po smrti těla. Druhá část se bude již věnovat smrtelné části lidské duše. Bude mě zajímat, zda se jakožto duše připodobňuje spíše nesmrtelné části duše, nebo jakožto něco smrtelného se podobá spíše smrtelnému tělu. Nebo je to snad něco, co nemá představovat ani nesmrtelnou duši, ani smrtelné tělo, ale je něčím, co má svoji podstatu? Budu zkoumat, zda Timaios udává, jak duše vypadá, jakým disponuje tvarem, jakým postupem se řídili bohové, když smrtelnou část duše vyráběli. Také se budu ptát, co se s duší děje po smrti, jestli umírá celá, nebo z ní něco zbude.

Pátá kapitola, pro moji práci zásadní, pak ukáže různé interpretace smrtelné duše v Timaiu. Jsou zde použity komentáře a výklady několika badatelů, kteří se Platónovým výkladem o duši v dialogu zabývali, konkrétně pak Filipa Karfíka (kniha *Duše a svět*), Jiřího Stránského (*Duše a kosmos v Platónově Timaiu* – disertační práce). Práce bude také obsahovat výklady duše u Jamese Robinsona (studie *The Tripartite Soul in the Timaeus*) a Andrewa Masona (studie *Immortality in the Timaeus*). V závěru této kapitoly se budu snažit podat výklad o tom, která interpretace je nejlepší, nejdůvěryhodnější, a proč. Zaměřím se na rozdíly mezi názory autorů a na to, zda jsou jejich výklady postaveny na pevných základech, anebo nejsou dostatečně podloženy.

Téma smrtelné části duše v Timaiu je zajímavé především proto, že Platón v ostatních svých dialozích pracuje pouze s nesmrtelnou duší, o níž podává své známé důkazy. Proč se zde najednou objevují smrtelné části duše? Už jen spojení „smrtelná duše“ je podivuhodné a na první pohled rozporné. Nicméně Platón pro to určitě má vysvětlení – smrtelné části duše hrají svou roli, cílem mé práce je tuto roli popsat a obhájit důležitost smrtelných částí pro celek duše i pro tělo. První čtyři kapitoly v práci nejsou proto, aby byl obsažen výklad celého Timaiu, ale aby byl vytvořen základ pro zkoumání smrtelné duše. Tyto kapitoly, ač se primárně smrtelné duše netýkají, jsou určitým způsobem potřebné k jejímu vysvětlení. Otázky v těchto kapitolách jsou řešeny do té míry, do jaké jsou potřebné pro výklad a pochopení smrtelné duše.

# 1. Duše u Platóna

## 1.1. Předplatónská duše

Duše jakožto psyché byla předmětem zkoumání již u řeckých myslitelů. V antice se kromě *psyché* však používalo ještě slovo *thymos*. Rozdíl mezi těmito dvěma pojmy je následující: zatímco pojem psyché v překladu znamenal duši, pojem thymos byl užíván ve spojení s životem, s živým člověkem, znamenal tedy něco, co odchází z těla s posledním výdechem před smrtí, na rozdíl od psyché, která přetrvává dál.<sup>1</sup> „*Thýmos* je u Homéra chápán veskrze tělesně. Jde o blíže neurčenou substanci, jako jejíž sídlo jsou často uváděny *frenes*. Tento výraz lze nejlépe přeložit jako ‚hrud‘, v původním významu dost možná označoval plíce. Takovýto výklad by naznačoval spojitost *thýmu* s dechem, pro niž svědčí i fakt, že *thýmos* lze při umírání ‚vydechnout‘.“<sup>2</sup> Duše je jakýmsi dechem života. Homér používal řadu slov k označení toho, co by se dalo nazvat naším vnitřním životem, naším dechem života: *thymos*, *phrenes*, *aether*, *nous*, atd. V závislosti na kontextu tato slova mohou znamenat následující: duch, prsa či hrud', mysl, srdce, sídlo našeho života.<sup>3</sup>

Protože psyché (nejen u Homéra)<sup>4</sup> byla něčím, co přetrvávalo i po smrti člověka, nemůžeme ji charakterizovat jako něco, co člověka oživovalo, jakožto nějakého oživujícího činitele. V Homérově pojetí je psyché chápána jako něco neuchopitelného, neskutečného. Na druhé straně thymos je pojem spojen se slovem dýchat.<sup>5</sup> Tento původní základ pro slovo duše se objevuje v různých slovanských jazycích, včetně jazyka českého. Můžeme pozorovat spojení dechu s životem, můžeme dokonce chápat dech jakožto činitele, který oživuje a oduševňuje tělo. Podle řeckých myslitelů je slovem thymos myšlena duše a slovem psyché život.

Dílem, které se věnuje duši, je Homérova *Ilias*. Příběh Achillea zná pravděpodobně každý. Je to příběh volby, Achilles stojí před volbou: vrátit se domů do Pýthie a žít život dlouhý, ale bez slávy, nebo zůstat s armádou a získat tak nesmrtelnou slávu, ale za cenu svého vlastního života.<sup>6</sup> Volba je jasná, sláva vítězí. Achilles touží překonat smrt, v podobě slávy si tedy volí určitý způsob své nesmrtelnosti. Jeho touha po slávě ho odlišuje od ostatních lidí a signalizuje jeho přání žít jako bůh. *Ilias* je příběhem lidské snahy o to nejvyšší, o nesmrtelnost, která uchovává velikost člověka jako osoby. Je to příběh o pokusu člověka stát se bohem, dokonalou

---

<sup>1</sup> R. Chlup, Formování pojmu duše v Řecku archaické a klasické doby, str. 42.

<sup>2</sup> Tamtéž, str. 43–44.

<sup>3</sup> M., Davis, *The soul of the Greeks*, str. 9.

<sup>4</sup> R. Chlup, Formování pojmu duše v Řecku archaické a klasické doby, str. 45.

<sup>5</sup> Tamtéž, str. 44

<sup>6</sup> M. Davis, *The soul of the Greeks*, str. 8.

duší, která díky tomu, že je dokonalá, už dál nebude člověkem.<sup>7</sup> Už v Iliadě se objevoval náznak připodobnění se bohům, kterému se také budeme v této práci věnovat. Je zvláštní, že nikde v historii před Platónovými dialogy se neobjevuje bůh, který by měl duši. Před Platónem Homér sice mluví o něčem nesmrtelném, co obývá nebesa, neoznačuje to však jako duši. V Iliadě je psyché spojena s lidskou smrtelností, neúplností a nedokonalostí – v Iliadě je duše nedokonalá.<sup>8</sup>

Koncepci připodobnění přejímá i Platón v Timaiu. Zabývá se tématem boha a jeho duše. Měli bychom se snažit připodobnit bohu. Zde je však na rozdíl od Iliady duše dokonalá – nedokonalé se má připodobnit dokonalému. Co je však onou dokonalou duší? Co je tím bohem, kterému se máme připodobnit?

Po době homérské přichází nový směr, tzv. orfismus.<sup>9</sup> Pro jeho představitele je psyché něčím, co přetrvává nejen po smrti člověka, ale co existuje ještě před jeho narozením – čímž se orfické pojetí liší od toho homérského. Pro orfiky je tedy psyché duší, duší věčnou, nemající počátek, nemající konec. Psyché není již ve vztahu pouze s živým člověkem, podle orfiků začíná tato psyché opravdově žít až po smrti svého člověka, tedy v momentě, kdy je osvobozena od tělesné schránky.

Současníkem orfistů byl například Pythagoras, o jehož koncepci duše se toho moc nedochovalo. Co ale víme, je, že Pythagoras věřil ve schopnost duše reinkarnovat se. Nauku o reinkarnaci hlásal i Pindaros, jehož texty představují nejstarší doložený pramen o reinkarnaci. V jeho pojetí má duše, když zemře, tři možnosti: 1) odchází do špatné části Hádu, 2) odchází do dobré části Hádu a pobývá v rajské zahradě, po čase se opět vtěluje, 3) odchází na Ostrovy blažených.<sup>10</sup> „Žil-li člověk špatně a bezbožně, odejde po smrti do temné a nepříjemné části Hádu, kde musí pykat. Žil-li dobře a zbožně, přejde do krásné části Hádu, v níž tráví čas příjemnými rozpravami uprostřed jakési rajské zahrady.“<sup>11</sup> Zanedlouho se duše opět vrátí na zem a reinkarnuje se do dalšího těla. Pokud prožije život dobře a zbožně třikrát za sebou, teprve pak ji čekají Ostrovy blažených. U Herodota, který se také zabýval reinkarnací, je putování duše z jednoho těla do druhého pravděpodobně podřízeno nějakým širším kosmickým procesům. Podle Radka Chlupa tento kosmický motiv obsahovala i pojetí orfiků (duše jako útržek éteru) a pythagorejců (duše všude kolem nás, do těla vdechována).<sup>12</sup>

---

<sup>7</sup> Tamtéž, str. 8.

<sup>8</sup> Tamtéž, str. 8.

<sup>9</sup> R. Chlup, Formování pojmu duše v Řecku archaické a klasické doby, str. 78.

<sup>10</sup> Pindaros, Olympijské zpěvy II 68–73: „ti, kdo při svém pobytu na obou byli stateční a dokázali třikrát svou duši uchránit před vším bezprávím, projdou Diovou cestou kolem Kronovy věže, kde leží Ostrov blažených, ovíván Ókeanovým vánkem.“

<sup>11</sup> R. Chlup, Formování pojmu duše v Řecku archaické a klasické doby, str. 72.

<sup>12</sup> Tamtéž, str. 75.

## 1.2. Platónská duše

Platón navazuje na předchozí tradice. Pro něj existuje nesmrtelná duše, která je oddělena od těla, která existuje před narozením člověka, přetrvává po jeho smrti, ale zároveň je oním oživujícím činitelem a hybatelem tělesné schránky. Platón přejímá i nauku o reinkarnaci. Podle Radka Chlupa má Platónova duše obecně následující rysy: „1) je nositelem vědomé mravní osobnosti, 2) oživuje tělo a uvádí je do pohybu, 3) je netělesná, 4) je nesmrtelná a 5) přetrvává po smrti v personifikované podobě.“<sup>13</sup> V Platónově dialogu Timaios se kromě nesmrtelné duše v těle nachází i duše smrtelná. Jakým způsobem tato zasahuje do dění v těle, k čemu je potřeba? Platí Chlupova charakteristika Platónovy duše i pro Timaiu?

Platónova filosofie je prakticky založena na dělení duše na tři části. V jednotlivých dialozích však Platón není jednotný. Zatímco v Timaiu má duše i smrtelné části, například ve Faidónu žádná smrtelná část neexistuje a duše jako taková je nesmrtelná. Proč tedy v jednom dialogu dvě ze tří částí umírají spolu s tělem a v jiném dialogu je duše nejen jednotná, ale i nesmrtelná? Znamená Platónova trojjedinnost vůbec dělení na tři části, nebo je to spíš počet funkcí obsažených v jedné jediné duši?

Abychom mohli odpovědět na otázku, co je to lidská duše, musíme nejprve vědět, co je to člověk. Definice člověka má své kořeny již ve starém Řecku a souvisí s pojmem smrti. Smrt představuje dělicí čáru mezi tím, co ještě žije, a tím, co už je po smrti.<sup>14</sup> Pokud člověk zemře, spolu s ním umírá jeho pohyb, jeho cit, jeho smyslové vnímání. Zdrojem pohybu, cítění či vnímání u člověka byla od pradávna psyché, neboli duše. Duše je podstatou člověka, duše je osobností člověka, v těchto formách duše přežívá smrt člověka. Tělo je pouze doplněk duše, potřebný k tomu, aby se skrze něj mohla duše projevat. Rozdíl mezi tím, co je živé, a tím, co je mrtvé, představuje právě duše, která náleží pouze živému. Co je to ale vlastně ta smrt? Znamená to naprostý konec nejen těla, ale i duše?

### 1.2.1. Faidón

Jak Platón chápe duši? Co pro něj znamená smrt? Co to je nesmrtelnost? Kam se dostává duše po smrti? Dostává se tam celá, nebo jen její část? Na tyto otázky se pokusíme odpovědět ze tří pohledů: z pohledu Faidónu, z pohledu Faidra, konečně z pohledu Timaiu. Ve Faidónu je jedna jediná nesmrtelná duše, která buď odchází do Hádu, nebo na nebesa. Hádes pochází z řeckého slova aides, v překladu neviditelný. V dialogu je to místo, kam duše odcházejí za trest. Smrt ve

---

<sup>13</sup> Tamtéž, str. 82.

<sup>14</sup> L. Flaitinger, Lidská duše z pohledu Platonovy filozofie, in: Nová akropolis (akropolis.cz).

Faidónu popisuje Platón následovně: „Myslíme něco slovem smrt? (...) Snad něco jiného než odloučení duše od těla? A býti mrtev že znamená to, že tělo, odloučeno od duše, se dostane zvlášť samo o sobě, a zvlášť jest sama o sobě duše, odloučena od těla? Jest snad smrt něco jiného než toto? Ne, právě toto.“<sup>15</sup> Idea života je bytostně spojena s lidskou duší, protože duše je činitel, který tělu přináší život a který jej v těle udržuje. Život je bytostným rysem duše.

Nesmrtelnost duše je u Faidóna dokázána celkem čtyřmi důkazy: 1) cyklický důkaz neboli důkaz ze vzniku a zániku (69e–72e), 2) důkaz z anamnéze (72e–78b), 3) důkaz z podobnosti (78b–84b) a 4) Simmiovy a Kébetovy námitky – Simmiova harmonie a Kébetův tkadlec a roucho (84c–88b). Konkrétněji uvedu třeba důkaz anamnéze, tedy že duše existovala již před narozením. Pokud je správně položena otázka, jsme na ni schopni odpovědět i v případě, že o daném tématu nic nevíme. Máme obecné představy o různých předmětech, naše představy jsou však dokonalejší než předměty samy, to znamená, že předobrazy těchto předmětů jsme již museli někdy vidět – před narozením. Pojem nesmrtelnosti je tedy ve Faidónu spjat s životem duše před vtělením i po smrti těla.

V obou dialozích – jak ve Faidónu, tak v Timaiu – je očividný dualismus těla a duše. Po smrti se děje něco jiného s tělem a něco jiného s duší, smrt je tedy rozpojení duše a těla. Ve Faidónu však duše neumírá, umírá člověk. Základní tezí u Faidóna je, že smrtelná duše je kontradikcí, duše musí tedy být nutně nesmrtelná (Faidón, 80b). Platón chce v tomto dialogu vykreslit potřebu toho, že o duši se musíme starat, protože je nesmrtelná – kdyby totiž byla smrtelná, tak se přece nemusíme zajímat o to, co s ní bude po naší smrti, protože by zemřela spolu s námi. Duše ale nezemře, proto je potřeba se o ni starat. Po smrti těla si duše s sebou do Hádu odnáší vzdělání a výchovu (Faidón, 107d).

Pokud je však u Timaiia nesmrtelnou duší pouze ta část sídlící v hlavě, charakteristická krouživými pohyby, jaký je zde prostor pro to, aby byla po smrti nějak trestána, aby si odpykávala tresty? Existuje v Timaiu vůbec něco jako Hádes? Zdá se, že duše ve Faidónu představuje něco naprosto odlišného než duše v Timaiu. Zatímco Faidónova teze je postavena na nesmrtelnosti duše, Timaiovo vyprávění zahrnuje i smrtelné části duše. U výkladu Timaiia tedy záleží na tom, co je vlastně ta smrtelná část duše – to je naprosto podstatné.

### 1.2.2. Faidros

V dílech, ve kterých problematiku duše Platón zmiňuje, se většinou vždy objeví nějaká trojjedinost. Jedním z typických děl, kde Platón představuje trojjedinost duše, je dialog Faidros.

---

<sup>15</sup> Platón, Faidón, 64c.

Tento dialog obsahuje velmi barvitý a zajímavý pohled na duši, kde autor používá podobenství duše jako okřídleného či opeřeného spřežení dvou koní s vozatajem (Faidros, 246a). Ve dvojspreží se nachází bílý kůň, který je ztělesněním dobra v člověku, jeho opakem je pak kůň černý, zlý a ošklivý, představující špatnost. Vozataj má být představitelem rozumové složky duše a koně si pak mezi sebe dělí složky vznětlivou (bílý kůň) a žádostivou (černý kůň). Platón považuje za nutnost vysvětlit přirozenost božských a lidských duší. U bohů jsou ve spřežení jen ti dobří koně, u lidí jeden a jeden – u lidí má duše v podobě vozataje složitější řízení. Zatímco u bohů nevíme, kolik koní je ve spřežení, u lidí jsou vždy jen dva, bílý a černý.

Duše ve Faidru putují spolu s bohy k hostině a ke kvasu až na samotný hřeben světa, kde mohou spatřit jsoucnost jsoucí, pravdivé vědění. Tento pohled v duších vyvolává pocit blaženosti. Přestože ve Faidru je již duše dělena na tři části, všechny tři jsou nesmrtelné. „Kdykoli pak jdou k hostině a kvasu, ubírají se strmou cestou vzhůru k vrcholu nebeské klenby; tam pak vozy bohů jedou snadno, jsouce rovnovážně dobře řízeny, ale ty ostatní ztěžka, neboť je svažuje ten špatnosti účastný kůň, který u vozataje nebyl dobře vychován, klesaje a tíhna k zemi.“<sup>16</sup> Duše chtějí na vrcholu nebes vidět ona dokonalá jsoucná, jenže se na výhled nevejdou všechny, vrážejí do sebe, strkají se a pozurážejí si tak svá křídla – duše bez křídel padají na zem (248a–b).

Ve Faidru je kladen velký důraz na vztahovost, na lásku a přátelství. Metaforou oněch perutí je v podstatě erós. Láska mezi dvěma lidmi má určitou povznášející schopnost – to jsou právě ta křídla. Láska není iluze, ale je to v podstatě to nejcennější, co máme. Láska má v sobě cosi božského, díky čemu se člověk připodobňuje bohům. Ve Faidru je připodobnění bohům založeno na erótu. Když se člověk do někoho zamiluje, znamená to, že v něm vidí něco božského, co ho povznáší vzhůru. Tentýž princip vzestupného pohybu můžeme najít i v Timaiu, avšak tam se jedná o odlišné připodobnění.

Člověk, do kterého vstoupila duše, jež viděla skutečná jsoucná, je schopen vzpomínat na pravou, neměnnou a nesmrtelnou krásu – tak postupně získává křídla a snaží se vzlétnout k nebi. Pokud takový člověk vede spořádaný život a poctivě filosofuje, znamená to, že v něm zvítězily lepší části duše nad tou horší, pak žije šťastně. Pokud je člověk schopen ovládnout horší část, potlačit zlo, dát prostor lepším částem a osvobodit dobro, splnil jeden ze tří okruhů filosofa. Když zemře, je obdařen perutěmi a je o krok blíže věčnému a neměnnému, dokonalému jsoucnu.

---

<sup>16</sup> Platón, Faidros, 247a–b.

Smrt ve Faidru znamená, podobně jako ve Faidónu, oddělení duše od těla. Zatímco tělo umírá, duše putuje k soudu, kde je souzena. Pokud žila dobrý a spravedlivý život, odchází na nebesa, pokud žila špatný a nespravedlivý život, je vsazena do vězení v jakýchsi podzemních káznících (pravděpodobně v Hádu). Po určitém čase, i dobrá i špatná duše se vrací na zem do dalšího těla a má další pokus na to žít dobře a spravedlivě. Těchto pokusů neboli okruhů je deset, trvají deset tisíc let. Pro poctivého filosofa jsou však okruhy jen tři, ale musí si je zvolit třikrát za sebou – pak nabývá peruti a odchází z kruhu znovuzrození (249a–b).

Při čtení Faidra vyvstávají otázky, které jsou otevřené a jejich odpovědi zůstávají nedořečeny. Například, jak může být nesmrtelná i žádostivá část duše, která je úzce propojena s tělesností? Timaiia tak můžeme chápat jako pokus dovysvětlit nezodpovězené otázky ve Faidru. Timaios je obecně velmi podobný Faidru, například svým rozdělením duše. I v tomto dialogu nacházíme jakési tři druhy duše, jednu část rozumovou a dvě části bez rozumu. Rozumová složka v Timaiovi se dá přirovnat k vozataji ve Faidrovi, neboť i zde představuje rozum jakousi vládnoucí složku nad nerozumnými částmi. Tyto nerozumné části se v Timaiu dělí na lepší a horší, obdobně jako ve Faidru – vznětlivost (bílý kůň) a žádostivost (černý kůň). V čem se dialogy liší, je pojetí nesmrtelnosti duše. Zatímco totiž v Timaiovi je nesmrtelná pouze racionální část, ve Faidrovi jsou nesmrtelné všechny části. V Timaiovi jsou smrtelné složky duše k té nesmrtelné připojeny až při vtělení, ve Faidrovi je duše složeninou už před vtělením a i po smrti.

### 1.2.3. Timaios

Schéma podobné předchozím dvěma dialogům nacházíme i v Timaiu, a to hned v několika bodech. Za prvé, lidský život je zobrazován jako dočasné spojení nesmrtelné duše a smrtelného těla. Za druhé, duše není v lidském těle ve vězení, spojení s tělem pro ni není trestem. Je to spíš zkouška, ve které duše buď uspěje, nebo selže (42b) – to záleží na tom, jestli žila spravedlivě nebo naopak. Trest přichází teprve tehdy, když duše podlehne tělesným vášním, tudíž ve zkoušce neobstojí – formou trestu či vězení je pak podsvětí, Hádes (44c)<sup>17</sup>, později pak reinkarnace do těla ženy či zvířete (čímž se Timaios a Faidros od Faidóna liší). Pokud duše v těle uspěje a prožije dobrý a spravedlivý život, odchází do kosmu bez těla a tam se účastní na blaženosti samotného kosmu. Za třetí, božské blaženosti může dosáhnout jen duše, která je již odpojena od těla, a jen taková duše, která obstála ve zkoušce života.

---

<sup>17</sup> Nikde není uvedeno, jak vlastně vypadá Hádes v Timaiu. Platón hovoří o tom, že špatná duše, která neuspěla v těle muže, se v dalším životě reinkarnuje do těla ženy. V případě, že neuspěje ani v tom, je následně vtělena do zvířete. Možná tyto reinkarnace do ženy a do zvířete (44b) mohou být určitým druhem Hádu.



Všechny tři dialogy mají tedy něco společného. Když tělo zemře, duše se buď navrací na nebesa, nebo odchází do Hádu. Po určité době se duše opět vrací, reinkarnuje se. Způsob, jak z tohoto cyklu převtělování vystoupit, je prožít dobrý a spravedlivý život, skrze rozum, skrze určitý druh filosofie. Během pobytu v těle je duše zodpovědná za sebe a za svůj osud. Ve všech dialozích se objevuje spojení duše s nebesy, s kosmem, všechny dialogy obsahují určité kosmologické výklady. Cílem duše je žít takový život, aby se po smrti dostala na nebesa, tudíž i když je nesmrtelná (v Timaiu jen její část), již během života se musí určitým způsobem snažit o jakési připodobnění bohům.

V Timaiu na rozdíl od předchozích děl však Platón zachází mnohem dál s výkladem o duši. To, že rozumné části duše přičítá schopnost nesmrtelnosti, by se ani nijak nelišilo od ostatních dialogů, avšak co se týká nerozumných částí duše, ty pojímá způsobem, který u něj nemá obdobu, připisuje jim totiž smrtelnost, a to explicitně. Všechny složky duše umisťuje do konkrétních částí těla a všem složkám duše udává jisté funkce a pohyby, všechny složky duše mají určitý účel a smysl, nejen samy o sobě, ale hlavně vůči ostatním složkám, všechny složky duše jsou k něčemu dobré. Abychom si mohli správně vyložit, co je tím, co Platón nazývá smrtelným a nesmrtelným, jak máme rozumět spojení „smrtelná duše“, s čím je spjata a jak, je potřeba začít od začátku, tedy od struktury dialogu.

## 2. Struktura dialogu Timaios

### 2.1. Reálná a metaforická interpretace

Timaios se zabýval astronomií a naukou o přírodě, v našem stejnojmenném dialogu byl postaven do role hlavního vypravěče, který dostal za úkol vyložit přítomným posluchačům, jak vznikl kosmos (jestli tedy vůbec vznikl), jak vznikla světová duše a nakonec jak došlo ke stvoření lidského pokolení a lidských duší. Celé jeho vyprávění začíná od ideálního světa demiurga a věčných idejí, pokračuje do rámce viditelného a hmatatelného kosmu a končí přirozeností člověka. Tato témata jsou obsahem jeho „velké řeči“, ke které však Timaios přednáší ještě jakýsi úvod. V této předmluvě k velké řeči, jež tvoří většinu dialogu, uvádí hlavní řečník body, které jsou klíčové k porozumění celého dialogu. Jedná se především o otázky, co znamená, že kosmos vznikl? Jakým způsobem vznikl a vznikl vůbec? Pokud však kosmos vznikl a není věčný, jak může být duše nesmrtelná? Pokud je duše nesmrtelná a věčná, jak je možné, že je zde vůbec řeč o nějaké smrtelné duši? A jakou roli v tom všem hraje postava demiurga? Existují různá čtení a výklady (ne)vzniku kosmu. Jednou z možností je, že demiurg vezme pár ingrediencí, které smíchá dohromady, následně rozdělí a poté zase smíchá a vznikne z toho kosmos. Tohle však přece nemůžeme brát vážně, to je mýtus. Jak je to tedy s výklady vzniku kosmu v Timaiu?

Zásadní pasáží je pro nás právě úvod k velké řeči Timaiově (27c–29d), na jejímž základě vznikají dva možné kosmologické výklady (ne)vzniku kosmu. Tezí první interpretace je, že kosmos vznikl, tudíž mu muselo předcházet něco, co kosmem nebylo. Nebo kosmos ve skutečnosti vzniklý není a je pouze zařazen mezi jsoucná, která jsou vznikající, ale nikdy nejsou skutečně jsoucí, což tvrdí druhá interpretace. První možnost je chápána jako pravda, brána doslovně, tudíž ji můžeme označit za interpretaci reálnou, druhá možnost se doslovně vykládat nedá, označme ji tedy za metaforickou. Zastánci reálné interpretace jsou například Aristoteles, Attikos a Plutarchos, jejich oponenty, kteří se přiklání spíše k metaforickému výkladu, jsou například Plotinos, Proklos, Speusippos nebo Xenokratés.<sup>18</sup> Jakou roli v těchto možnostech výkladu hraje demiurg? V té první vystupuje jako jakási entita podobná bohu, která neuspořádaný stav uvedla v řád, tak stvořila tělo i duši kosmu, přičemž vzorem jí byla idea živého tvora (30d) – tato entita musela tedy kosmu nutně předcházet. V té druhé demiurg představuje jen jakousi mytickou postavu, která se objeví na začátku příběhu a během děje se

---

<sup>18</sup> Problematice zkoumání vzniku a vznikání světa v Timaiovi se věnuje doktor Ondřej Krása, který ve své práci *Příčiny vzniku světa v Platónově Timaiu* uvádí výše zmíněné filosofy. Str. 11.

vytratí – nebyl ale nikdy ve skutečnosti tvůrcem kosmu, tudíž nemohl existovat žádný okamžik stvoření.

Při čtení Timaiia se nám ukazuje určitá teorie dvou světů – svět bytí a svět vznikání. Mezi tím, co stále je, ale nevzniká, a tím, co vzniká, ale nikdy není jsoucí,<sup>19</sup> je určitá distinkce. Zatímco svět bytí je spojen s rozumovým uvažováním, ve světě vznikání dochází spíše k nerozumovému, smyslovému vnímání. Timaios tvrdí, že „všechno, co vzniká, vzniká nutně z nějaké příčiny, neboť jest nemožno, aby něco vzalo počátek bez příčiny.“<sup>20</sup> Dále je také důležité, aby tvůrce, který tvoří kosmos, tvořil jej podle nějakého stálého a neměnného jsoucna, pak totiž kosmos bude považován za krásný výtvar. Pokud by totiž tvůrce vzal za vzor jsoucnou vzniklé, pak ani jeho výtvar nemůže být krásný. Ideál krásy je zakotven ve věčnosti.

Je kosmos jsoucnem vzniklým nebo věčným? Zdá se, že Timaios se přiklání k interpretaci, kterou jsme označili jako reálnou: „(kosmos) vznikl, neboť jest viditelný, hmatatelný a tělesný,“<sup>21</sup> to znamená, že je smyslově vnímatelný, tudíž se řadí do světa vznikání. Jeho reálnou interpretaci podporuje například i Aristoteles. Přesto v mnoha pojednáních o Timaiu můžeme nacházet jako správnou právě opačnou verzi, tedy metaforickou interpretaci. K té se zase přikláněl například Xenokrates, podle nějž je vznik světa v Timaiu popisován pouze pro poučení, ve skutečnosti je však Platónem chápán jako nevzniklý. Co však filosofy vede k přesvědčení, že kosmos existoval vždy, bez počátku a konce, a je jsoucnem věčným?

Jedním z badatelů dnešní doby, kteří podporují metaforickou interpretaci, je například Francis Cornford, který ve své knize o Platónově kosmologii uvádí dva významy vzniku: temporální počátek existence a bytí v procesu změny.<sup>22</sup> Demiurga označuje jako poetickou postavu, která udává formu, do níž je odlit celý popis kosmu. Celé je to prezentováno v mytické formě jako příběh o stvoření kosmu v čase. Cornford uvádí pojem vzoru a jeho kopie. Kopíruje-li tvůrce vzor, který je věčný a neměnný, jeho výtvar bude dobrý – a protože kosmos je ve skutečnosti dobrý, bylo zapotřebí věčného vzoru. Demiurg netvoří z ničeho, v podstatě jen přetváří chaos v řád na základě nějakého ideálu. Chaos již existoval nejen před vznikem kosmu, ale i před demiurgem. Nepořádek a zlo, které se nalézá ve světě, není vytvořeno záměrně, je jen jakýmsi pozůstatkem původního chaosu. Svět je kopií skutečnosti a tu podle Cornforda nikdy nemůžeme označit za úplně reálnou. „Viditelný svět je pouze podobou skutečného, žádný popis toho nemůže být víc než pravděpodobný příběh.“<sup>23</sup>

---

<sup>19</sup> Tim. 27d–28a.

<sup>20</sup> Tim. 28a.

<sup>21</sup> Tim. 28b.

<sup>22</sup> F. Cornford, *Plato's Cosmology: The Timaeus Of Plato*, str. 24–25.

<sup>23</sup> Tamtéž, str. 28.

Podle Cornforda nelze Timaiia vykládat doslovně, naopak existují dva důvody, ve kterých je Timaios pouhým mýtem či příběhem. Za prvé, žádný popis fyzického kosmu nemůže nikdy představovat přesné prohlášení o neměnnosti. Za druhé, kosmologie v Timaiu je odlita do podoby příběhu událostí rozprostřených v čase a věčnost je bezčasová, tudíž kosmos nemůže být věčný. „Dřívější kosmogonie byly evolučního typu, což naznačovalo zrození a růst světa v důsledku nějaké spontánní síly života v přírodě.“<sup>24</sup> Takové teorie však byly pro Platóna nepřijatelné, proto vytvořil alternativu, tedy že kosmos byl stvořen jakýmsi božským umělcem jakožto účel, nikoli jakožto spontánní náhoda.

V určení, zda je kosmos vzniklý či věčný, se sice Timaios vyjádřil spíše k reálné interpretaci, avšak v závěru úvodu ke své velké řeči dodává, že nebude schopný podat řeč ve všech bodech souladnou a přesnou, je tedy třeba, abychom nekladli příliš vysoké nároky na následující výklad a abychom přijímali „výklad pravdě podobný a ničeho dále nevyhledávali.“<sup>25</sup> Už na samém počátku Timaios označuje své vyprávění za pravděpodobný příběh, mýtus. Je potřeba si ujasnit, zda můžeme dialog číst doslovně nebo jej chápat čistě metaforicky – nebo je možné obojí v určité míře?

Uveďme si příklad demiurga a jeho tvorby: demiurg nejprve stvoří tělo kosmu a následně jeho duši, kterou po těle roztáhne (31b–34b), vzápětí však duši označí za přednější nejen ve vztahu k tělu, ale i jejím vznikem a dokonalostí (34b–35a), to znamená, že nejprve je stvořena duše, až poté její kosmické tělo, je zde tedy určitý rozpor.

Jsou zde však také uváděny klíčové pasáže, které za mytické považovat nemůžeme, některé z nich mají dokonce oporu v jiných Platónových textech, například že viditelný svět je obrazem něčeho věčného nebo že lidská duše je nesmrtelná – v Timaiu sice jen její část, ve Faidónu je nesmrtelná celá (jednotná) a jsou pro to uvedeny důkazy, ve Faidru je duše také nesmrtelná, tam už se však dělí na tři části.

Způsob, jak číst Timaiia, je sporný. Je potřeba jej brát trochu s nadsázkou, nevěřit úplně všemu, co je v textu psáno, zároveň jej ale neoznačovat celý za pouhý pravděpodobný příběh či mýtus. Hlavní teze reálné interpretace je samotným Timaiem uvedena v předmluvě k velké řeči, zároveň je však dialog hlavním řečníkem označen za mýtus. Podle Cornforda má dialog bytostně mytický, tudíž nevědecký charakter, Timaios je báseň, poezie: „Poezie může být fikcí, která je jako pravda, ne zcela falešná. Kosmologie Timaiia je poezie, obraz, který může být blíž k předávání pravdy víc než některé jiné kosmologie.“<sup>26</sup>

---

<sup>24</sup> Tamtéž, str. 31.

<sup>25</sup> Tim. 29d.

<sup>26</sup> F. Cornford, *Plato's Cosmology: The Timaeus Of Plato*, str. 30.

## 2.2. Kosmogeneze a antropogeneze

Timaios můžeme číst i jiným způsobem, například z hlediska probíraného tématu. Dialog je dělen na dvě části, v tomto rozdělení se jedna zabývá kosmogenezí (začátek 29a), hlavním tématem druhé části je antropogeneze (začátek 41b). Kosmologický výklad přechází v antropologický výklad, přičemž antropogeneze je popisována jakožto nápodoba kosmogeneze. V první části se dozvídáme, co je kosmos, jak je strukturován, jak a kým je tvořen. Druhá část se zabývá tématem člověka a duše. Timaios nám odpovídá na otázky typu odkud se bere lidská nesmrtelná duše, jak se tato duše propojuje s tělesným, jak vzniká smrtelná duše, jaký má tato část úkol v rámci těla a v rámci celého kosmu. Platón se snaží o celkový výklad duše na základě matematiky a pohybové dynamiky – konkrétní realizace demiurgova plánu uspořádání chaosu do smysluplného řádu se tedy opírá o přesné matematicko-geometrické složení světa. Celý kosmologický a antropologický výklad je protkán stejným motivem – obrazem pout, určitého svazování a rozvazování. Kosmos je svázáním světové duše do světového těla (36e), podobně jako člověk, který je svázáním lidské duše s lidským tělem (43a), stejně tak i mladí bohové stvoření demiurgem jsou svázáni nerozvazatelnými pouty jakožto tělo a duše (43a).

Kosmos je vykreslen jako živá bytost. Jeho tělo je vyrobeno ze čtyř živlů (oheň, země, vzduch, voda), které jsou mezi sebou svázané pouty. Tato pouta jsou vyobrazením nějakého matematického vztahu analogie, všechny členy jsou ve stejném poměru a s ostatními členy propojeny, čím jiným než pouty. Tato pouta však musí být dokonalá a krásná (31c). I světová duše má co do činění s matematikou, její kruhy jsou také svázány v určitých analogických poměrech (37a). Pouta, která svazují tělo světa i světovou duši, jsou stvořena demiurgem, jehož motivace k vytvoření krásného a dokonalého celku představuje možná ještě silnější pouto, než jsou ta, která používá na svázání celku. „Co jest svázáno, všechno lze rozvázati, ale chtějí bořiti to, co jest krásně spojeno a v dobrém stavu, byl by skutek špatný.“<sup>27</sup>

Antropogeneze se zabývá člověkem, člověka můžeme označit jako spojení duše a těla. Člověk má dvě části lidské duše, nesmrtelnou a smrtelnou. Při tvorbě nesmrtelné části byla také použita matematika a geometrie jakožto pouta, která nemůžou být rozvázána nikým jiným než jejich stvořitelem (43d). I smrtelná složka duše je svázána, konkrétně s tělem. Zatímco však tělo a duše kosmu jsou svázány jakýmsi oduševnělými pouty (38e), podobně jako mladí bohové jsou popisováni jako oduševnělá těla nadaná schopností myslet, smrtelná část lidské duše je ke svému tělu přivázána jiným druhem pout – nematematického charakteru, v podobě

---

<sup>27</sup> Tim. 41a.

jakýchsi nedokonalých hřebů (43a). Protože tyto spojovací materiály nejsou věčné, lidské tělo podléhá zkáze, spojení duše a těla v podobě lidské celistvé bytosti postupně zaniká, jen lidská nesmrtelná část duše nikdy nezaniká, což nemůžeme říct o smrtelné části.

Timaiův antropologický výklad zahrnuje i podrobný popis fungování lidského těla, kromě matematické přírodovědy jsou využity i fyzika, chemie a biologie. Součástí popisu fyziologie těla je mimo jiné popis morku, základu lidského těla, do nějž mladí bohové uvazují duši (73c). Zatímco nesmrtelná část je zasazena do mozku, smrtelné části jsou uvázány do podlouhlých válcovitých částí morku, které představují kotvy držící celou naši duši (73d).

Zatímco u kosmu jsme pozorovali pouze jeden druh pout, nějaká oduševnělá pouta, u člověka jsou dva druhy svazovacích prostředků – prvním druhem jsou pouta matematického charakteru, která se nedají jen tak rozvázat, druhým druhem jsou pouta materiálního charakteru, pomíjivá a nedokonalá. První pouta svazují duši, druhá tělo. Když povolí pouta svazující tělo, uvolní se pouta svazující duši. Dostáváme se ke dvěma otázkám: co znamenají oduševnělá pouta a co znamená uvolnění pout svazujících duši? Kosmos je vlastně oduševnělé tělo se schopností myslet (30b). Podobně se to má i s mladými bohy, hvězdami stálicemi a planetami. Tito jsou spojením těla a duše, to znamená, že pojem oduševnělých pout může označovat spojení těla a duše, která má pro tělo představovat oživující princip. Na jedné straně tedy máme pouta, která svazují kosmické i lidské tělo a také kosmickou i lidskou duši, ta jsou v Timaiu vysvětlena striktně matematicky. Na druhé straně jsou zde pouta, která svazují lidské tělo s lidskou duší, ta mají představovat jakési hřebíčky.

Motiv pout je mimo jiné použit i ve Faidónu, konkrétně v pasáži, kdy je Sokrates ve vězení a těsně před smrtí jsou mu odňata pouta z nohou – Sokrates pocítuje slast. Neznamená to ale, že by snad zastával přesvědčení, že lidská duše je v těle jako ve vězení (Faidón, 62b). Ve své řeči naopak tvrdí, že opravdovým vězením pro duši je pobyt v podsvětí (Faidón, 113e). I přesto, že Sokrates zažívá pocit slasti, pobyt jeho duše v lidském těle není skutečnou blažeností, té je duše schopna dosáhnout až v momentě, kdy je oddělena od těla a putuje do kosmu. To se děje pouze v případě, kdy duše žila dobrý a spravedlivý život (Faidón, 114b) – oddělení od těla a pobyt v kosmu je totiž za odměnu. Odchod duše do kosmu, její oddělení od těla je v obou dialozích spojováno s metaforickým rozvázáním pout, přičemž ve Faidónu jsou to pouta, z kterých je Sokrates těsně před smrtí osvobozen, v Timaiu jsou to pouta, která uvazují duši do morku – postupným opotřebením těla jsou však uvolněna a duše je osvobozena.

Obě části (kosmogeneze a antropogeneze) jsou propojeny. Lidská duše je obrazem duše kosmu, tedy obrazem té dokonalé duše. Svět má nutně představovat jakýsi obraz něčeho.<sup>28</sup> Kosmos představuje nějaký vzor, kterému se má člověk připodobnit, a tak se stát božským.

### 2.3. Rozum a nutnost

Timaios lze číst i z následujícího pohledu: něco vzniká z rozumu, něco vzniká z nutnosti, něco vzniká jako příčina spojení rozumu a nutnosti.<sup>29</sup> Dialog lze tedy členit i podle principů vzniku. Jedná se o vznik trojího principu neboli formy, látky a toho, co z nich vzniká (47e).

Nejprve si povíme, co vzniklo zásahem rozumu. Na prvním místě to bylo kosmické tělo a jeho duše, dále pak čas, následně rod bohů, tedy hvězdy stálice a spolu s nimi planety, v neposlední řadě pak lidská nesmrtelná část duše a konečně i lidské tělo, konkrétně pouze hlava, údy, vidění a slyšení. Představitelem rozumu je demiurg.

Nutnost pak byla příčinou vzniku čtyř základních živlů, klidu a pohybu, dále pak složených látek a jejich vztahů. To, jak tyto složené látky působí na lidské tělo a jaké na něj mají dopady (například pocity libosti a nelibosti), je také zapříčiněno nutností. V neposlední řadě díky ní vznikají i barvy.

Když se rozum a nutnost spojily (69c), daly vzniku smrtelných částí lidské duše. Jejich kooperací se následně také tvoří složení a části lidského těla, jako například cévní a dýchací cesty. V neposlední řadě má spojení rozumu a nutnosti za následek to, proč tělo umírá, jakými nemocemi je postihováno, ale také i jak můžeme o tělo i duši pečovat a udržovat je tak v dobrém stavu a rovnováze. „Timaios nám tedy nabídl tři různé popisy. Nejprve vytvořil celek se vším, co k němu patří, a také nesmrtelné duše. Pak začal z opačného pólu, představil elementární svět a zákony atomické fyziky. A nakonec vybudoval životaschopné, vnímavé a emotivní tělo.“<sup>30</sup>

---

<sup>28</sup> Tim. 29b.

<sup>29</sup> M. Ritter, Konstitutivní rysy Platónova Timaiosa, in: Reflexe 29/2005, str. 5–26.

<sup>30</sup> Tamtéž.

### 3. O duši světa

Duše světa byla vyrobena demiurgem, tak říká Timaios tvůrci všeho<sup>31</sup> – tvůrci světa, jeho duše; jednoduše tvůrci všeho, co je ve světě, i tvůrci bohů, kteří pak vytvořili smrtelnou část duše. Demiurg vytvořil směs tří složek, přičemž každá z nich představuje ještě směs dvou základnějších složek. Z nedělitelného a dělitelného jsoucna (úsia) vznikl střední druh jsoucna, z nedělitelné a dělitelné totožnosti (tauton) vznikl střední druh totožnosti a z nedělitelné a dělitelné různosti (heteron) vznikl střední druh různosti. Z těchto tří středních druhů nejvyšších rodů pak vznikla světová duše (35a). „Duše světa jest co do látky produkt dvojího míšení, jakož vůbec podle Platóna všechno dokonalé vzniká míšením.“<sup>32</sup>

Demiurg původní směs rozdělil veskrze matematicky, dělil ji na zlomky, tvary a pohyby, členil ji na aritmetické poměry a geometrické útvary, odkrajoval z ní části v přesně daném poměru. Dělitelnou i nedělitelnou část každého z rodů demiurg několikrát smíchal a rozdělil, až nakonec vznikl dokonalý materiál. Tento materiál demiurg rozdělil napůl a z každého dílu vytvořil pás, který následně zformoval do kruhu, čímž vytvořil tvar duše (36c). Kruh má představovat nejdokonalejší a nejkrásnější tvar, stejně jako koule má představovat nejdokonalejší a nejkrásnější těleso – ve tvaru koule byl následně stvořen svět.

Jeden z kruhů označil demiurg jako vnější, druhý vložil do tohoto vnějšího a označil jej jako vnitřní. Jelikož vnitřní kruh má jiný úhel než ten vnější, kruhy se nepřekrývají, ale střetávají se pouze ve dvou bodech, v kterých jsou k sobě připoutány. Vnitřní kruh demiurg dále rozdělil na šest dílů, vzniklo tedy sedm nestejných vnitřních kruhů. Díky kruhům je celá duše uvedena do pohybu, který můžeme charakterizovat jako rovnoměrný a kruhový.

Duše světa je prostřední substancí svého druhu, této substancí je také připisována forma jakéhosi trojrozměrného tělesa, které je matematicky určeno. Toto těleso se samo v sobě pravidelně hýbe. Těleso obsahuje jeden kruh, který se točí okolo své osy, dále také sedm dalších kruhů, které se točí okolo jiné osy, některé pak v opačném směru a s různou rychlostí než jiné (36d). Hlavní kruh je všeobjímající, objímá kromě vnitřních kruhů i celý svět, jež je stvořen uvnitř duše (36d). Vnější kruh je kruhem téhož, protože otáčí celým nebem i hvězdami rovnoměrně (pochopitelně jen zdánlivě, ve skutečnosti je nebe nehybné a otáčí se Země). Sedm vnitřních kruhů představuje kruh různého, protože kruhy se otáčí odlišně nejen vůči sobě, ale i vůči hvězdám a nebesům. Duše světa obsahuje dva pohyby v podobě těchto kruhů. „Také lidská

---

<sup>31</sup> „I když podle slov Genese stvořil Bůh na počátku nebe a zemi a člověka stvořil k obrazu a podobenství svému, nezná Timaios tvoření, tj. dělání z ničeho.“ Tim. Poznámky, str. 119.

<sup>32</sup> Tim. Poznámky, str. 119.



duše, obraz duše světa, měla by, kdyby nebyla spoutána s tělem, dva pravidelné pohyby, obdobné pohybům podél rovníku a podél ekliptiky. Ale příliv a odliv tělesných částic, nejhojnější v mladém věku, mimo to pak vnější popudy působí v nich poruchy a bezvládní, což se jeví omyly lidského souzení.<sup>33</sup> Duše světa má svou geometrickou konstrukci a mechaniku, tyto pak mají i svůj astronomický a kosmologický význam. Geometrická konstrukce se skládá ze směsi rodů, jež jsou mimo jiné i gnoseologicky významné. Neboli tyto rody, které tvoří základ geometrické konstrukce, slouží k vysvětlení racionální schopnosti duše. „Nelze, aby se něčemu dostalo rozumu bez duše.“<sup>34</sup> Nesmrtelné duši se říká duše racionální. „(Duše) počala božský počátek nekonečného i rozumového života pro všechny časy.“<sup>35</sup> Duše světa je nekonečným kruhovým pohybem.

Duše světa je stvořena ze středních druhů jsoucnosti, různosti a totožnosti, jako taková je také prostředním rodem, konkrétně vůči přirozenosti netělesné (nedílné) a vůči přirozenosti tělesné (složené, 37a). Dotýká se totiž nejen přirozenosti jakési inteligibilní formy, ale nese svůj podíl i na přirozenosti lidského těla, které vzniká a zaniká. Duše světa je v kontaktu s oběma přirozenostmi, náleží jí určitá role prostředníka, je z obou přirozeností vyrobena, zároveň je od každé z nich odlišná. „Kdykoli se týče jsoucná chápaného smysly a kruh různosti správně jdoucí ji rozhlásí do celé duše, vznikají pevné a pravdivé představy a mínění; kdykoli však se týče jsoucná rozumového a oznámí ji volně běžící kruh totožnosti, nutně tu vzniká dokonalé rozumění a vědění.“<sup>36</sup> Složení duše z různosti a totožnosti odkazuje k demiurgově snaze vytvořit svět co nejpodobnější inteligibilnímu vzoru, vzoru krásnému a dokonalému.

Timaios poskytuje výklad o spojení kruhu téhož s matematickými jsoucnými a idejemi a o spojení kruhu různého se smyslovou skutečností. V prvním případě má spojení představovat určitý proces rozmyšlení či rozjímání, který je sice vyjádřen logem, ale bez jakéhokoli zvuku. V druhém případě je spojení určitým vznikem představ a mínění, ovšem veskrze pravdivých a pevných. Skrze vnitřní strukturu a pohyby duše světa je tedy možné vysvětlit různé druhy poznání, například nús (neboli myšlenkový náhled) či doxa (neboli mínění). Kruh téhož v nesmrtelné duši má schopnost myšlenkového náhledu a vědění, zatímco kruh různého má schopnosti mínění a věření. Kruh téhož je nadřazený kruhu různého. Nejen, že jej objímá, ale unáší s sebou všechny jeho části, má nad těmito částmi a nad kruhem různého samým jakousi moc. Díky tomu však na druhé straně kruh různého je schopen, respektive jeho oběhy jsou

---

<sup>33</sup> Tim. Poznámky, str. 124.

<sup>34</sup> Tim. 30b–c.

<sup>35</sup> Tim. 36e.

<sup>36</sup> Tim. 37b–c.

schopny, určit totožnost těles, která se dají smyslově vnímat, je schopen určit tato tělesa jako něco, co je ve vztahu k inteligibilním formám.

Celý výklad o duši světa je založen na geometrických a aritmetických poměrech. Tyto poměry jsou převzaty z teorie hudby a mají představovat dokonalou harmonii, kterou duše světa reprezentuje. Tvorba duše je inspirována pythagorejskou tradicí, kde jsou hudební vztahy vyjadřovány pomocí čísel. Hudební struktura založena na aritmetických a geometrických poměrech má symbolizovat harmonické uspořádání celého kosmu a jeho pohybů. Tak byla tedy stvořena duše, „sice neviditelná, avšak účastna rozumu i harmonie, nejdokonalejší výtvar tvůrce ze všech pomyslných a věčných jsoucn nejdokonalejšího.“<sup>37</sup>

Demiurg vybral k vytvoření světové duše takové látky a směsi, které určují nejen její privilegované postavení v celku jsoucího vzhledem k ontologii, ale i její možnosti pravdivého poznávání jak jsoucn tělesných, tak jsoucn netělesných vzhledem k teorii poznání. Demiurgova role však zde končí, demiurg se dále nestará o kosmos a jeho řízení a vládu nad ním přenechává rozumu světové duše. Nejen světová duše hraje roli v celku jsoucího, zásadní postavení zaujímají i lidské duše, ty jsou však schopny fungovat pouze ve světě, který je obklopuje tělesností, na rozdíl od duše světové. Lidské duše jsou proto v určitém smyslu svou přirozeností tělesným jsoucnům podobnější než světové duši.

---

<sup>37</sup> Tim. 37a.

## 4. O lidské duši

### 4.1. Nesmrtelná část

Demiurg stvořil čtyři druhy živočichů, kteří budou ve světě žít. Tím nejvyšším a nejlepším je rod bohů, rod žijící na obloze, vytvořen z ohně, rod nejzářivější a nejkrásnější, bohové bohů (39e–40a). Bohové jsou rodem, který má poskytovat světlo celému světu. Ostatní rody nejsou schopny rod bohů nikdy zcela poznat, proto jim ani není dovoleno o něm mluvit. Demiurg dal bohům nesmrtelnou část ostatních druhů živočichů, aby je dotvořili sami. Kdyby totiž ostatní rody vznikly z rukou demiurga, byli by to opět bohové. Bohové tedy nejen tvoří ostatní tři rody, ale po jejich smrti je k sobě opět přijímají (42b). Prvním rodem vytvořeným rukama bohů je druh živočichů okřídlených a schopných létat vzduchem. Druhý rod je pak přizpůsoben k životu ve vodě. Třetí, pro nás nejdůležitější rod je druhem schopným chodit po dvou nohách a předurčeným k životu na souši, bez křídel a bez možnosti dýchat pod vodou.

Rod lidí je rozdělen na dvě přirozenosti, na ženskou a mužskou, mužská je přednější. Muž má za úkol bojovat se svými chytříci a touhami a zvítězit nad nimi. Pokud se mu to povede, prožije svůj život spravedlivě a dobře a po smrti bude odměněn – „vrátí se do příbytku své příbuzné hvězdy a bude míti život blažený a s ní společný.“<sup>38</sup> Pokud se mu přemoci své touhy a chytře ale nepodaří, do dalšího života se narodí jako žena. Pokud však ani jako žena nebude schopen prožít život dobrý a spravedlivý, při svém dalším narození přijme přirozenost zvířete. Duše zvířat je pak podle výkladu uvedeného v Timaiu stejná jako lidská duše. Zvíře prakticky přijímá lidskou duši, která ovšem pozbývá kruhových pohybů, protože už je nepotřebuje. „Zvířata pak čtyřnohá pozemská i divoká vznikla z lidí nijak se nezabývajících filosofií a nemajících naprosto vědeckého zájmu pro přírodu, protože již neužívají kruhovitých pohybů v hlavě, nýbrž následují jako vůdci těch částí duše, které jsou uloženy v prsou,“<sup>39</sup> tedy těch smrtelných částí duše.

Lidské duše se tedy dělí na části nesmrtelnou a smrtelnou. Nesmrtelná část duše je prakticky totožná s nesmrtelnou duší světa, jen je o jeden dva stupně horší kvality (41d). Materiál, ze kterého je vyrobena lidská duše, představuje zbytky z výroby duše světa, tedy kvalita takového materiálu už není naprosto dokonalá – i přesto je duše nesmrtelná. I lidská nesmrtelná část duše je schopna myšlenkového náhledu stejně tak jako pravdivého mínění, avšak musí být v souladu se svou přirozeností, což se stává opravdu jen zřídka. Stejně jako duše světa, i lidská duše se dotýká jak netělesného, tak tělesného, ani v jednom případě však

---

<sup>38</sup> Tim. 42b–c.

<sup>39</sup> Tim. 91e.

nemůžeme poznání jsoucen lidskou duší považovat za stejně dokonalé a pravdivé, jak je tomu u duše světa. Stejně jako světovou duši, i lidskou nesmrtelnou část vytvořil demiurg, stvořil ji ze stejných základních materiálů, vyrobil ji stejným způsobem, konečný výtvar je tedy prakticky stejný. Podobně jako světová duše, ani lidská duše není věčná, má svůj počátek. Demiurg vytvořil konečné množství lidských duší (které se rovná počtu hvězd na nebi), protože materiálu, který zbyl po výrobě světové duše, bylo omezené množství. Duše sice vznikly, ale nemohou zaniknout, počet lidí napříč časovými obdobími je tak dán množstvím inkarnací těchto duší.

Rozdílem, který můžeme pozorovat mezi duší světa a duší lidskou (myslíme teď její nesmrtelnou část), jsou podmínky jejich existence. Zatímco duše světa obsahuje všechno tělesné v sobě, tudíž není ovlivněna žádnými vnějšími podmínkami, lidskou nesmrtelnou duši vnější podmínky značně ovlivňují, někdy až limitují. Tento rozdíl není tedy dán přirozeností či strukturou oněch duší, ale právě podmínkami jejich vzniku. Lidská nesmrtelná duše je uvázána do smrtelného těla (43a), v kterém je nucena žít až do jeho smrti, během jeho života může být tímto tělem velmi ovlivňována, potlačována a ničena – záleží na konkrétních případech, duše není ničena vždycky v každém těle, pouze v těch, která nežijí spravedlivě a dobře. Zatímco duše je ovlivňována tělem, i samotné tělo je zvenku ovlivňováno dalšími těly či tělesy (43b–c). Lidská nesmrtelná duše je považována za mnohem slabší vůči lidskému tělu, než duše světa vůči tělu světovému, která své tělo objímá a jím prostupuje.

Ve chvíli, kdy je nesmrtelná duše vložena do smrtelného těla, se úplně poškodí. Kruh téhož se zcela zastaví a duše tak již není schopna myšlenkového náhledu ani pravdivého mínění (44b). Ani kruh různého nezůstává nedotčen, naopak přestává být pod kontrolou. Jeho oběhy jsou zahlceny smyslovými vjemy a díky tomu se stávají nepravidelnými, někdy až naprosto zmatenými a neuspořádanými. Z racionálních oběhů se stávají iracionální a nejsou schopny správných či pravdivých výroků. Postupem času se lidské tělo vyvíjí a roste, nakonec se však ustálí. Pokud je během růstu a následného upevnění podporováno dobrou výchovou, má nesmrtelná část duše prostor pro postupné opravování svých porouchaných oběhů, kruh téhož může pak opět získat moc a kontrolu nad kruhem různého. „Jestliže pak ještě při tom pomůže správně pěstované vychovávání, (člověk) dochází plnosti života a stává se veskrze zdravým, uniknuv největší nemoci; pakli se však zanedbá, projde kulhavě cestu života a přichází zpět do říše Hádovy nedokonalý a nerozumný.“<sup>40</sup> Tedy všechny části, pohyby, funkce a oběhy nesmrtelné duše se postupem času a pomocí léku dobré výchovy mohou navrátit do stavu, ve

---

<sup>40</sup> Tim. 44b–c.

kterém byly, než byly spoutány s lidským tělem. Když se tak stane, člověk je schopen myšlenkového náhledu. Ovšem ne v každém těle se duše spraví. Onou největší nemocí je myšlena nevědomost, která v duši vzniká v případě, kdy je slabší duše uvázána do silnějšího těla. Tělo nad duši získává převahu, duše pozbývá sluchu, chápání a paměti a stává se duší nevědomou (88b).

Z výše uvedeného vyplývá, že lidské tělo má na nesmrtelnou duši značný vliv. Je ale možné, že smysly vnímatelné tělo může ovlivňovat smysly nevnímatelnou duši? Působí tedy tělo přímo na duši? Jistě, že ano, zde je však potřeba zmínit, že část duše, na kterou působí tělo, je částí smrtelnou – ta je prostředníkem mezi tělem a nesmrtelnou duší. Vliv těla na duši je určitou bezprostřední interakcí, což znamená, že nejen, že tělo působí na duši, ale i duše působí na tělo. Jakým způsobem na sebe působí? Duše má nějaké pohyby, ona sama je jakýsi samopohyb. Tělo také oplývá pohyby, avšak tyto pohyby nevycházejí z těla jakožto samopohybu (tělo žádným samopohybem není), ale z duše či z okolních podnětů, které na tělo působí. Duše a tělo na sebe vzájemně působí do té míry, do jaké jsou v pohybu.

Pohyb duše není stejným druhem pohybu jako pohyb těla, protože zatímco duše má přirozeně kruhové pohyby, tělo má přirozeně přímočaré pohyby. Těch je celkem šest – dopředu a dozadu, nahoru a dolů, doprava a doleva (43b). Na jedné straně je duše, která má tvar koule, proto jsou její pohyby kruhové, na druhé straně je tělo, které má tvar pravidelných těles, přičemž každé jedno těleso se skládá z pravoúhlých trojúhelníků. Lidské tělo v Timaiu je složeno z trojúhelníků (73b), které pak vytvářejí směs čtyř živlů (81b). Lidské tělo je stvořeno tak, aby bylo schopné přijímat potravu zvenčí a přetvářet ji v sebe sama – čehož je schopné díky krevnímu oběhu s trávicím a dýchacím ústrojím. Součástí těla je morek, v kterém jsou svázány všechny části duše. Lidské tělo postupně podléhá zániku, je to tím, že trojúhelníky se opotřebovávají a slábnou, dochází ke ztrátě schopnosti přijímat a trávit potravu – prostě stárneme. Samotná smrt je v Timaiu definována následovně: „konečně pak, když přesně spojená vazba morkových trojúhelníků již neodolává a vysílením se rozestupuje, uvolňuje se zase vazba duše a ta podle své přirozenosti jsouc vyproštěna, ráda vyletí.“<sup>41</sup>

Duše je tělu velmi podobná tedy nejen v tom, že je částečně stvořena z tělesného materiálu, ale i v tom, že představuje určitý pohyb. Vzájemný vztah mezi tělem a duší představuje střet různých pohybů, tedy v okamžiku, kdy se duše setkává s tělem, setkává se jeden typ pohybu s druhým typem pohybu. Pro duši je charakteristický kruhový pohyb, tělu pak přisuzujeme pohyb nekruhový neboli přímočarý. Tělesné pohyby si můžeme ukázat na příkladu

---

<sup>41</sup> Tim. 81d.

člověka, který spadne a odře si koleno. Chvíli mu trvá, než se zase zorientuje a uvědomí si, co se vlastně stalo (například že ho bolí odřené koleno) a proč. Podobně je to s duší, která je zasažena přímočarými pohyby těla, její poznávací schopnosti v tu chvíli nefungují správně. Ke správnému způsobu fungování duše je zapotřebí její kruhový pohyb, ten je klíčovou součástí její přirozenosti. Ačkoli je duše pohyby těla ovlivňována, není jimi zcela ovládnuta – stejně tak její pohyby nemohou ovládnout pohyby těla.

Na duši však nemusí působit jen pohyby jejího vlastního těla, ale mohou to být pohyby jiných těles zvenku, například pohyby, jejichž zdrojem je výživa proudící do těla, nebo smyslové vjemy (43c–e). Čím je tělo starší, tím méně přijímá látek ke své výživě. Odpadají tedy takto zapříčiněné pohyby a duše má stále větší klid a prostor na to, aby obnovila svoje zničené či úplně zastavené oběhy (44b). Čím je také člověk starší, tím víc se toho naučí – správná výchova a vzdělání jsou též elementy, které duši pomáhají v obnově jejích oběhů. Člověk se stává rozumným ve chvíli, kdy jsou oběhy duše obnoveny a uvedeny do klidu, tehdy oběhy začínají fungovat podle svých přirozených tvarů a tím správným způsobem. Přirozenými tvary těchto oběhů jsou samozřejmě naprosto dokonale kruhové pohyby, každý kruh v duši funguje na základě svého přirozeného tvaru. Duše rozumného člověka pak nabývá schopnosti správného a pravdivého poznání totožnosti a různosti jednotlivých jsoucen. V opačném případě jsou pohyby duše nekruhové, proto duši stále škodí a drží ji v poutech. Nekruhové (neboli přímočaré) pohyby totiž narušují jednotlivé oběhy duše, jejich přirozené tvary, převrací je do protisměrů, což vede k tomu, že duše vypovídá o totožnosti a různosti jednotlivých jsoucen lživě (44a), a tak ztrácí svou rozumnost. Duše může být působením pohybů, ať už těch správných kruhových, nebo těch špatných nekruhových, ovlivněna i po smrti tělesné schránky a na základě toho, jak moc je duše těmito pohyby zdegenerována a zdeformována, je pak rozhodnuto o její další podobě, o jejím dalším umístění do jiného těla – z těla muže do těla ženy, z těla ženy do těla zvířete, viz. výše.

Protože je tělo předurčeno k tomu, aby žilo svůj život ve světě tělesnosti, musí k tomu být řádně uzpůsobeno. I přesto, že by to bylo vzhledem k přirozenosti duše nejlepší, nemůže tělo být vytvořeno jako koule, podobně jako demiurg vytvořil ve tvaru koule tělo světa, protože lidské tělo by nebylo schopno se takto ve světě pohybovat (44e). Avšak podobně jako duše světa, i lidské duše jsou předurčeny k tomu, aby ovládaly svojí tělesnou schránku, tudíž podobně jako u těla světa i v lidských tělech musejí být duše rozprostřeny po celém těle, nikoli jen v hlavě. Protože však pro nesmrtelnou duši je vhodné pouze kulovité místo, je umístěna v hlavě a ve zbytku těla je zapotřebí jiný druh duše, který se přizpůsobí přímočarým pohybům, tedy smrtelná část duše.

Lidská duše je součástí celého lidského těla, vzhledem k její přirozenosti se však dělí na nesmrtelnou a smrtelnou část, díky těmto částem může nakonec duše ovládat celé lidské tělo, nikoli jen hlavu. Následuje výklad o tom, jak Timaios popisuje smrtelnou část duše.

## 4.2. Smrtelná část

„Ti (bohové) pak napodobující ho (demiurga), vzali nesmrtelný prvek duše, potom vykroužili kolem něho smrtelné tělo a dali mu celé tělo za vozidlo a v něm přidělali jiný, smrtelný druh duše, chovající v sobě silné a z nutnosti vycházející stavy, především rozkoš, největší vnadidlo zla, potom strasti, zaplašovatele všeho dobrého, dále pak smělost a strach, dva nerozumné rádce, i hněv, hluchý k domluvám, i naději, již lze snadno svést; smísivše to násilně s počítkem prostým rozumu a láskou všeho se odvažující, složili smrtelný druh duše.“<sup>42</sup>

### 4.2.1. Dělení smrtelné duše

Když bohové získali od demiurga nesmrtelnou duši, vložili ji do části těla, která je umístěna nejvýš, dnes jí říkáme hlava. Konkrétně byla duše uvázána do části morku zvané mozek, jež je chráněn lebeční kostí. Smrtelnou část duše od té nesmrtelné bohové oddělili, aby nesmrtelnou část neposkvrnili, a umístili ji do hrudníku neboli do trupu těla. Mezi trupem a hlavou je však ještě část, která se nazývá krk. Timaios po tomto obecném vysvětlení udává trochu podrobnější výklad. Začíná rozdělením smrtelné části duše ještě na dva druhy – lepší a horší smrtelná část duše. To je poprvé, co se dozvídáme o tom, že smrtelná část duše se dále dělí na dvě.

„Část duše, účastnou mužnosti a prudkosti, řevnivou, usadili blíže hlavy mezi bránicí a šíjí, aby jsouc poslušna rozumu společně s ním násilím zdržovala rod žádostí, kdykoli by naprosto nechtěl ochotně poslouchati příkazů a výroků přicházejících z vyšehradu.“<sup>43</sup> Zde se jedná o lepší část duše, která poslouchá rozum a ovládá a mírní rod žádostí při jakémkoli jejich vzdoru proti rozumu. K tomuto účelu bylo vytvořeno srdce. Pokud se stane, že se v těle vyskytne nějaké nespravedlivé jednání – jedno, jestli pochází příčina zevnitř nebo zvenku – rozum ihned posílá informaci k srdci a to se bouří, dává průchod své síle prudkosti a dostává tak pod kontrolu všechno, co je v těle vnímáno, přičemž zlobivé žádosti následně vede

---

<sup>42</sup> Tim. 69c–d. Charakteristika stavů smrtelné duše v originále: „πρῶτον μὲν ἡδονήν, μέγιστον κακοῦ δέλεαρ, ἔπειτα λύπας, ἀγαθῶν φυγὰς, ἔτι δ' αὖ θάρρος καὶ φόβον, ἄφρονε συμβούλω, θυμὸν δὲ δυσπαραμύθητον, ἐλπίδα δ' εὐπαραγωγόν: αἰσθήσει δὲ ἀλόγῳ καὶ ἐπιχειρητῇ παντὸς ἔρωτι συγκερασάμενοι ταῦτα, ἀναγκάϊως τὸ θνητὸν γένος συνέθεσαν.“

<sup>43</sup> Tim. 70a–b. Charakteristika lepší části smrtelné duše, tzv. „thymu“ neboli vznětlivosti: „τὸ μετέχον οὖν τῆς ψυχῆς ἀνδρείας καὶ θυμοῦ.“

k poslušnosti. Srdce totiž, protože je cévami (či dalšími jinými žilami) propojeno se všemi částmi a konci lidského těla, do všech těch vysílá příkazy a požadavky rozumu – rozum je ten, kdo vládne a srdce je prostředníkem jeho příkazů. Pokud se srdce příliš rozvášní a krev v těle nezdravě vře, přicházejí na scénu plíce (70c), které slouží k tomu, aby srdce zchladily a zregulovaly nadměrný var krve. Díky těmto dvěma vahám, srdci a plicím, je lepší část duše rozumu dobrým sluhou.

Lepší část smrtelné duše je blíže rozumné duši, je zde zjevný vzájemný vliv. Nesmrtelná část duše působí nejen na lepší část duše smrtelné, ale skrze ni i na tělesné orgány a na horší část smrtelné duše. Lepší část duše je s rozumem za dobře, poslouchá jeho rozkazy a je mu dobrým pomocníkem při působení na žádosti, jež ze své povahy rozum neposlouchají a neřídí se rozkazy. Proto je lepší část duše tou lepší částí.

„Část duše, chtivou pokrmů a nápojů i všech tělesných potřeb, umístili doprostřed mezi bránicí a krajinou pupeční, vytvořivše na veškerém tomto místě jakoby žlab pro výživu těla; a spoutali ji tam jako divoké zvíře, které však jest nutno živiti ve prospěch celku, s nímž souvisí, ač má-li se pokolení smrtelné udržovati.“<sup>44</sup> Horší část duše je Timaiem označena jako divá zvěř, která musí být spoutána. I přesto, že je horší část svázána, navazuje s rozumem určitý druh spolupráce. Její role pro fungování celé tělesné schránky spočívá v neomezeném přísunu potravy do těla, proto je i tato část duše klíčovou ve vztahu duše a těla. Tato část není schopna bezprostředního kontaktu s rozumovou duší.

To, že se horší část duše nachází tam, kde se nachází, a je označována za horší, má svoje důvody. V oblasti trupu leží i trávicí soustava, pro jejíž funkci je právě tato duše zásadní. Dalším důvodem, proč je duše umístěna zrovna tady, je to, že je to místo dál od duše rozumné. Rozumná duše potřebuje klid a podporu pro její fungování, příliš blízká přítomnost horší části smrtelné duše by do nesmrtelné části přinesla zmatek a chaos. Horší část duše totiž není s to chápat řeč či jakékoli rozumové pochody (71a) a nemá ve své přirozenosti zakomponovanou ani jakoukoli starost o ně, i kdyby jim nakrásně rozuměla. Je předurčena k chápání pouhých klamných obrazů či přeludů, nikoli řeči samotné. K tomuto účelu byla stvořena játra: „hustá, hladká, lesklá, sladká i obsahující hořkost, aby síla myšlenek, vycházející z rozumu, odrážela se v nich jako v zrcadle, přijímajícím obrysy a ukazujícím obrazy, a strašila onen druh duše tím, že používajíc příbuzné hořkosti, přísně by se druhy přiznala a hrozila, vměšujíc hořkost rychle do celých

---

<sup>44</sup> Tim. 70d–71. Charakteristika horší části smrtelné duše, tzv. „epithymie“ neboli žádostivosti: τὸ δὲ δὴ σίτων τε καὶ ποτῶν ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς καὶ ὄσων ἔνδειαν διὰ τὴν τοῦ σώματος ἴσχει φύσιν.“



jater.<sup>45</sup> Jindy však játra využívají spíše sladkosti a duši nestraší, naopak ji chlácholí, uklidňují, žádostivá duše se tak stává spokojenou a klidnou.

Rozumná duše produkuje určitou sílu, pomocí které se na játrech tvoří něco, co ovlivňuje horší část duše. Vytvářejí se tam obrazy a představy, které játra jakožto zrcadlo zprostředkovávají do tělesné formy a směřují je k horší části duše. Ta je skrze játra ovlivňována buď negativně, tedy strašena, nebo pozitivně, tedy stává se z ní šťastná a smířená duše (71d). I přesto, že horší část duše nemá podíl na rozumu a myšlení, přece jen je schopna určitého vnímání, oplývá schopností vnímat obrazy na játrech. Ačkoli tedy není schopna bezprostřední interakce s rozumovou duší, přece jen s ní určitým způsobem komunikuje. „Pamětlivi totiž jsou příkazu otcova učiniti smrtelné pokolení pokud možno nejlepší, zařizovali naši tvůrcové i špatnou část našeho těla v tom smyslu, aby se aspoň poněkud stýkala s pravdou, a proto položili do ní věštecké ústrojí.“<sup>46</sup> Věštění jsme schopni ve chvíli, kdy rozumná duše není schopna vykonávat svou funkci – když je nemocná, nebo když spí. Analýzu věsteb, které si následně pamatujeme, jsme však schopni provádět skrze rozumnou část duše.

Smrtelná část duše se dělí na dva druhy, přičemž jeden je lepší a druhý je horší (69e). Lepší část duše se nachází v horní části trupu a je bezprostředně ovlivňována nesmrtelnou částí duše, zatímco horší část duše se nachází v dolní části trupu a je ovlivňována nesmrtelnou částí duše skrze lepší část. Obě části smrtelné duše jsou určitým způsobem spjaty nejen s lidskými orgány, které jsou umístěny v trupu lidského těla, ale i s nesmrtelnou částí duše, jež se nachází v hlavě neboli v mozku. Pro lepší část je důležité spojení se srdcem, horší část zase tíhne k játrům. Lepší část je místem, kde vzniká hněv a strach, v horší části vzniká touha po jídle a pití, touha po všech lidských tělesných potřebách. Rozumová duše je aktivním tvůrcem vnitřní řeči, na které se lepší ani horší duše aktivně nepodílejí. Zatímco lepší část duše vnitřní řeč určitým způsobem chápe a alespoň pasivně ji přijímá či na ni určitým způsobem reaguje, horší část duše se na ní nepodílí ani pasivně, nerozumí jí a tudíž o ni nejeví žádný zájem.

U Timaiia je opět zjevná, u Platóna tak oblíbená, trojjedinost duše. Co to však znamená? Tři druhy duše v celém dialogu? Tři duše v jednom těle? Tři části jedné duše? Nebo třeba její tři funkce? Zdá se, že v Timaiu je možných více variant výkladu trojjedinosti. V pasáži o lidské duši se jedná o tři druhy duší (73c). V tomto dialogu se může také s největší pravděpodobností jednat o funkce duší, protože každá z duší, ať už je to nesmrtelný či smrtelný druh s jeho částmi, zastává určitou funkci. Rozumná duše se nachází v hlavě a ovládá rozum jakožto vůdčí princip,

---

<sup>45</sup> Tim. 71b–c.

<sup>46</sup> Tim. 71d–e.

lepší část smrtelné duše se nachází v hrudi a ovládá srdce a plíce, horší část smrtelné duše se nachází v dolní části trupu a ovládá trávicí a pohlavní soustavu.

Pojem trojjedinosti však můžeme vztahovat i na celkové Timaiovo dělení duší, tedy kosmická duše, božská duše, lidská duše. V dialogu se odhaluje určitá hierarchie těchto duší, ačkoli není zcela řečena. Můžeme ale odvodit, že nejdůležitější je právě duše světa, následují božské duše, na posledním schůdku žebříčku jsou pak duše lidské. Hierarchie je v Timaiu založena na dokonalosti duší. Zatímco světová duše je stvořena z těch nejdokonalejších materiálů, božské duše jsou o stupeň horší, lidské duše jsou pak tvořeny ze zbytků a jejich smrtelné části už ani nejsou tvořeny tím stejným stvořitelem, ale nedokonalými bůžky. S dokonalostí je také spojena sepiatost netělesnosti s tělesností. Zatímco kosmická duše objímá vše tělesné v sobě, božské duše jsou součástí kosmické duše a mají určitý podíl na tělesnosti, duše lidské jsou pak v těsném kontaktu s tělesností a jsou jí značně ovlivněny, zdeformovány a spoutány. Co se týká poznání, i zde je patrná určitá sestupná schopnost. Zatímco kosmická duše je schopna pravdivého a úplného, tedy dokonalého poznání, božské duše již nemají úplné poznání, duším lidským pak náleží jen částečné, nedokonalé poznání, do značné míry dokonce lživé.

#### **4.2.2. Přírozenost smrtelné duše**

Lepší část smrtelné duše tíhne k nesmrtelné části duše a je jí velmi blízká, zatímco horší část smrtelné duše je oddělena od nesmrtelné duše nejen lepší částí, ale i tělesnými orgány. Zdá se, že horší část má přesně opačný vztah k nesmrtelné duši než lepší část duše smrtelné. Pokud se však smrtelná část dělí na dva druhy, kdy jeden je v těsné blízkosti nesmrtelné duši, zatímco ten druhý je jí absolutně vzdálen, je smrtelná duše částí jednotnou? Je přírozenost smrtelné části duše podobná spíše smrtelnému tělu nebo nesmrtelné duši?

Když bohové tvořili duši, rozdělili ji na různé druhy a ty pak připevnili do té nejjemnější tkáně těla, kterou Timaios nazývá morkem (73b). Mork byl zpracován a vytvarován tak, aby odpovídal různým požadavkům různých druhů duší. Z jedné části morku bohové vytvořili mozek, do kterého vložili nesmrtelnou část duše. Z další části morku vypracovali tvary, které měly náležet ostatním částem duše, neboli částem smrtelným. Tyto tvary se jevily jako dlouhé a tenké válce, připomínající lana (73d). Je to tedy mork, který se nachází přímo v kostech a rozprostírá se po celém těle. Právě v morku je připoutána smrtelná část duše pomocí jakýchsi pout. Timaios o nich mluví někdy jako o poutech života, někdy jako o poutech veškeré duše, někdy jen jako o poutech duše. Jak však tato pouta vypadají, se opět nedozvídáme. Víme jen, že jsou součástí morku uvnitř v kostech. Jsou uvolněna teprve ve chvíli, kdy tělo přirozeně

zemře. Smrtelná i nesmrtelná duše je připoutána pouty do morku kostí neboli do základů těla a je tak součástí celé tělesné struktury.

Smrtelná část duše je tvořena naprosto odlišným způsobem a z odlišných ingrediencí, než část nesmrtelná. Zatímco nesmrtelná část duše je tvořena dříve než tělo, jako něco samostatného a autonomního, k tělu následně připevněného, smrtelná část je tvořena na základě již existujícího těla. Zatímco nesmrtelnou část vymodeloval demiurg ze tří nejvyšších rodů jsoucen, smrtelnou část vytvořili bohové ze strasti, slasti, strachu, naděje, hněvu a lásky, v neposlední řadě také ze smyslového vnímání a řeči. „(Bohové) vzali nesmrtelný prvek duše, potom vykroužili kolem něho smrtelné tělo a dali mu celé tělo za vozidlo a v něm přidělali jiný, smrtelný druh duše, chovající v sobě silné a z nutnosti vycházející stavy, především rozkoš, největší vnadidlo zla, potom strasti, zaplašovatele všeho dobrého, dále pak smělost a strach, dva nerozumné rádce, i hněv, hluchý k domluvám, i naději, již lze snadno svéstí.“<sup>47</sup> Nesmrtelná část je tvořena z ingrediencí, které jsou ve své podstatě schopny fungovat samy o sobě. Smrtelná část však obsahuje ingredience, které jsou vázány s ní samou, ale i s tělem. Jsou to určité stavy, pocity, schopnosti a dovednosti, které nedokážou existovat samy o sobě. Přirozenost smrtelné části duše je tedy naprosto odlišná od nesmrtelné části, smrtelná duše je přirozeně spjata s tělem a na něm závislá, stejně jako tělo na ní.

Pokud máme něco nesmrtelného, znamená to, že to ani nevzniká, ani nezaniká, že to funguje samostatně pouze v závislosti na sobě. Pokud máme však něco smrtelného, má to určitý počátek a také konec, něco smrtelného, tedy duše, může existovat pouze v závislosti na těle, v kterém je umístěna. Protože je smrtelná část duše závislá na existenci tělesné schránky, může být stvořena až po vzniku této schránky a zároveň uvnitř ní, nikoli tedy nezávisle na ní a mimo ni. Smrtelná část duše tedy v tomto smyslu není samostatnou ani autonomní jednotkou, nemá dokonce ani svou vlastní substanci, její části jsou vázány na lidské orgány. Otázkou je, jestli tato smrtelná duše je vůbec něčím.

Smrtelná část duše je místem, kde se odehrávají určité tělesné procesy. Ty jsou příčinou oněch výše zmíněných stavů, například strach či hněv. Smrtelná část duše jakožto prostředník nesmrtelné části duše a smrtelného těla těmto procesům a stavům umožňuje vznik. Zvenčí přicházejí různé podněty, které ovlivňují pohyby těla a skrze smrtelnou duši působí na duši rozumnou, nesmrtelnou. Tělo je stvořeno ze čtyř základních živlů, přičemž každý živel představuje podobu jednoho ze čtyř pravidelných těles a každý má jinou pohyblivost. Na základě toho, z jakých směsí těchto živlů jsou tvořeny různé tkáně lidského těla, mají i lidské

---

<sup>47</sup> Tim. 69b–e.

části tohoto těla různou pohyblivost. „To, co je svou přirozeností snadno pohyblivé, kdykoli dostane sebe menší náraz, přenáší jej kruhem, šířícím se od částech k částčkám, až přijdou k sídlu rozumu a tam oznámí působení popudu; ale co jest opačné, nehybné a co nechodí žádným takovým kruhem, to má toliko trpné dojmy, ale jiné ze sousedních částic neuvádí v pohyb.“<sup>48</sup>

Jednoduše pokud narazí okolní těleso do té části těla, která se skoro nepohybuje, kruhy v těle nejsou uvedeny v pohyb, neexistuje tedy žádný pohyb, který by mohl být skrze smrtelnou duši přenášen k té nesmrtelné. Pokud je však náraz okolního tělesa uskutečněn v části naopak velmi pohyblivé, kruhy v těle jsou tímto tělesem velmi ovlivněny a náraz putuje kruhovými pohyby postupně až k rozumové části duše. Pokud rozumová část duše náraz zaznamená, znamená to, že je to nějaký vnímaný vjem. Proces, který je způsoben nárazem okolního tělesa do těla a končí zaznamenáním tohoto nárazu nesmrtelnou duší, bychom mohli nazvat smyslovým vnímáním (aisthesis). Smyslové vnímání je určitý pohyb určitých částech v těle, který se děje skrze smrtelnou duši a díky ní. Kdyby nebylo smrtelné části duše, nesmrtelná část duše by nebyla schopna přijímat a zaznamenávat pohyby vyvolané okolními tělesy a nebyla by schopna na ně žádným způsobem reagovat. Jako oporu k výkladu o smyslovém vnímání přidává Timaios popis procesu vidění (45b–46a). „Způsobili totiž, aby oheň, který jest uvnitř nás, příbuzný tomuto a čistý, proudil očima hladce a hustě, a to tím, že zhustili jednat celé oči, ale nejvíce jejich střed, takže každý jiný hrubší oheň jest zcela zadržován a jedině takovýto čistý propuštěn.“<sup>49</sup>

Dalšími dojmy, které vznikají ve smrtelné části duše, ale nejsou smyslovým vnímáním, jsou libost a nelibost (64b), bolest a slast. Na rozdíl od pohybů smyslového vnímání, pohyby libosti a nelibosti jsou silnější a mají větší intenzitu, zasahují do přirozenosti těla i duše. „Dojem, vznikající v nás prudce, proti přirozenosti a násilně, jest bolestný, ale prudký dojem, který opět přechází ve shodu s přirozeností, jest libý, dojem nenáhlý a slabý nestává se předmětem počítka a naopak.“<sup>50</sup> Zatímco pohyby smyslového vnímání jsou skrze smrtelnou duši přenášeny k té nesmrtelné, ale na ni dále nijak nepůsobí, pohyby libosti a nelibosti ovlivňují nesmrtelnou duši i tělo a mohou způsobovat choroby a nemoci, které jsou způsobeny poškozením ve struktuře či funkci lidského těla a duše.

Co to znamená, když v těle a duši dochází k určitým odchylkám, k nemocem, k různým dysfunkcím? Obě smrtelné části duše jsou úzce spjaty s tělem a s jeho orgány, přičemž

---

<sup>48</sup> Tim. 64b–d.

<sup>49</sup> Tim. 45b–c.

<sup>50</sup> Tim. 64c.

lepší smrtelná část se pojí se srdcem a sídlí v horní části hrudi, horší smrtelná část se pojí s játry a sídlí v dolní části hrudi. Vztah těchto částí duše k určitým tělesným orgánům má co do činění s tím, jak působí nesmrtelná část duše na ony smrtelné – a naopak, jak působí smrtelné části duše na tu nesmrtelnou. V předchozích pasážích mé práce byla řeč o morku – smrtelné části duše jsou spojeny s tou nejzákladnější, nejpřirozenější a nejživelnější strukturou našeho těla a jsou po těle určitým způsobem rozprostřeny. Pokud bychom měli zkoumat tento způsob rozprostření, nemůžeme jednoduše říct, že smrtelné části duše na orgánech jen tak leží. Vzhledem k tomu, že smrtelné části komunikují s nesmrtelnou částí skrze různé vjemy, které pocházejí zvenčí i zevnitř, jsou to právě smrtelné části duše, které pohybují s orgány. Pokud by v těle tyto duše nebyly, neexistovalo by nic, co by s orgány hýbalo, orgány by tedy byly bez pohybu. Dalo by se tedy říct, že smrtelné části duše nemají vlastní substanci, protože jsou úzce svázány s tělesnými orgány. Jsou to pravděpodobně jakési pohyby, které se rozprostírají v těle a způsobují, že se tělo a duše vzájemně ovlivňují. Zde se můžeme ptát, nakolik jsou tělesné dysfunkce pouze dysfunkcemi tělesnými, či nakolik jsou také dysfunkcemi duševními? Rozdíl mezi tělesným a netělesným není pro Platóna, zdá se, tak zásadní, jak si mnozí myslí.

#### **4.2.3. K jakému dobru duše slouží**

V Timaiu je smrtelné části duše přiřazeno nejen vnímání, potěšení a bolest, stejně jako hněv a chtíč, ale také očekávání, strach a důvěra. Jen díky tomu, že máme smrtelnou část duše, jsme schopni vnímat okolí, jsme schopni cítit se šťastně, jsme schopni věřit. Díky smrtelné duši je ta nesmrtelná duše schopna mít pocity. Protože Timaios pracuje s tím, že duše je pohyb, můžeme říct, že i tyto pocity jsou určitými pohyby, které jsou vytvářeny v částicích, jež tvoří všemožné lidské orgány. Tyto pohyby se skrze smrtelnou složku duše dostávají do hlavy – a když proniknou do vědomí, vytvoří se v duši konkrétní pocit. Pocity mají povahu slasti nebo bolesti, jsou to vlastně výsledky změny či pohybu, který je přenášen lidskými orgány zvenčí, právě díky smrtelné duši, která je prostředníkem mezi smrtelným tělem a nesmrtelnou duší. Smrtelná část duše je však nejen prostředníkem mezi tělem a zbytkem duše, ale i mezi idejemi a rozumem.

S otázkou nejvyššího dobra je u Platóna spojena péče o duši. Je to na nás, my bychom se měli starat, my bychom se měli starat o nesmrtelnou část duše, aby se ta smrtelná část duše mohla starat o nás. Všechny složky duše jsou důležité a ani jedna z nich by neměla být utlačována, potlačována či jiným způsobem ničena, protože každá z nich má své vlastní zájmy a touhy a každá z nich má své vlastní pohyby. Jak se ale můžeme starat o duši? Musíme jí poskytnout výživu a pohyby, které potřebuje – proto je třeba starat se o každou složku zvlášť. A stejně jako my se staráme o naši duši, tak naše duše se stará o nás. Všechny druhy duší vlastně

o něco či někoho pečují. Světová duše se stará o pohyb tělesného, který je stálý a věčný. Božská duše se stará o to, aby vznikali noví smrtelníci a aby žili správný a dobrý život. No a lidská duše pečuje o sebe a své tělo. K péči o duši však patří cvičení, které je třeba aplikovat nejen na duši, ale i na tělo – zde je důležitá rovnováha. Podle Cornforda „poměr nebo nepoměr mezi duší a tělem samotnými (je) důležitější než kterýkoli jiný; přesto tomu nevěnujeme pozornost a nevšímáme si toho, že když má velká a mocná duše pro své vozidlo rám příliš malý a slabý, nebo když se obojí navzájem špatně shoduje, stvoření jako celek není krásné, protože je nedostatečné v těch nejdůležitějších proporcích.“<sup>51</sup>

O cvičení se zmiňuje i Lorenz, podle nějž je lidská duše stavěna tak, že abychom si mohli představit určitou slast či bolest, musejí být naše myšlenky doprovázeny vhodnými cvičeními smyslové představivosti.<sup>52</sup> Smrtelná část duše je tvořena nikoli k tomu, aby chápala popisy, které tvoří obsah myšlenek, či jimi byla určitým způsobem pohnuta. „Ale pokud myšlenky o dobrých či špatných vyhlídkách přicházejí se smyslovými reprezentacemi, které je ilustrují, ukazuje se, že koneckonců mohou pohnout i tou nejnižší částí duše.“<sup>53</sup> Smrtelná část duše je totiž stvořena tak, aby byla schopna pojímat obrazy a jevy – má velmi citlivé vnímání. Zde bych také uvedla již zmiňovanou schopnost věštění, která je spojena s játry. Schopnost věštit má opět jen smrtelná, nikoli nesmrtelná část duše. Smrtelná část duše jakožto iracionální a chtivá složka je tzv. věstkyní, která má vize. V těchto vizích přijímá smrtelná část pokyny od rozumu, konkrétně různá varování či napomenutí (71b–72d).

Všechny části duše můžeme označit za nějaké oživující, energetické principy v nás, v moderní filosofii by mohly představovat jakési čakry.<sup>54</sup> Slovo čakra pochází ze sanskrtu a znamená kruh. Význam slova není náhodný, čakra představuje energetické centrum v těle, kterým proudí energie v kruhu. Rozdělení čaker a částí v těle je dosti podobné. Nejdůležitější

---

<sup>51</sup> F. Cornford, *Plato's Cosmology: The Timaeus Of Plato*, str. 350.

<sup>52</sup> Lorenz, H., *The Brute Within: Appetitive Desire in Plato and Aristotle*, str. 109.

<sup>53</sup> Tamtéž, str. 109.

<sup>54</sup> „Čakry jsou podle hinduismu, buddhismu a dalších kulturně spřízněných myšlenkových proudů, energetická místa (centra) v těle popisovaná jako vír nebo kruh. (...) Jsou složeny z různého počtu menších vírů. Každá čakra vyživuje pránou (dechem) s ní spojené orgány, ale má i vliv na psychologii nebo prožívání určitých aspektů života a předává bioenergii do těla. Aby bylo lidské tělo zdravé, musí jeho čakry správně fungovat, být v rovnováze a přijímat bioenergii. Se správnou funkcí čaker souvisí i tzv. rotace energie v čakrách. (...) Poruchy nebo deformace v činnosti čaker se projevují jako nemoci, špatné mezilidské vztahy nebo těžké životní situace. Pokud jsou všechny čakry v harmonii, je harmonický i život člověka.“ Zdroj: cs.wikipedia.org.

Je sedm základních čaker, kde jsou umístěny, co kontrolují a co vlastně představují, popisuje Yogi Cameron ve svém článku Průvodce pro začátečníky k 7 čakrám. Kořenová čakra představuje náš základ a uzemnění. Sakrální čakra je spojena s našimi emocemi a sexuální energií. Čakra solar plexus ovládá naše sebevědomí. Srdeční čakra je mostem mezi spodními a horními čakrami. Krční čakra řídí naši schopnost komunikace a sebevyjádření. Čakra třetího oka je v podstatě okem do duše. Korunní čakra, nejvyšší čakra, představuje naši schopnost být plně duchovně propojeni. Díky jejímu otevření můžeme získat přístup k vyššímu vědomí. Zdroj: <https://www.mindbodygreen.com/articles/7-chakras-for-beginners>.

část duše, tedy nesmrtelná, se nachází v hlavě, stejně jako nejvyšší čakra. Nejhorší část duše, druh smrtelné části, se pak nachází v podbřišku, stejně jako nejnižší čakra. V Timaiu může jít o myšlenku, že celý člověk je nějakým způsobem energizován, těmito energetickými centry mají být všechny části duše, jak nesmrtelná, tak obě smrtelné, přičemž jedna nemůže fungovat bez druhé a všechny části musejí být v harmonii.

Abychom se mohli vůbec ptát, co vlastně smrtelná duše je, musíme se také zeptat, k čemu tato slouží. Smrtelná část duše je nepostradatelným prostředkem k zachování tělesné schránky, a tím celkově k zachování fyzického života. Dokáže totiž fungovat zcela samostatně v tom smyslu, že nepotřebuje žádnou podporu či pomoc rozumu, aby vyvolala akci. Poté, co demiurg vytvoří nesmrtelnou část duše a vloží ji do těla, tato část zpočátku postrádá porozumění, značnou chvíli jí trvá, než ovládne své kruhové pohyby a začne fungovat. Zde se ukazuje důležitost smrtelných částí duše, které se starají o tělo do té doby, dokud nesmrtelná část neuspořádá své rozházené pohyby. „Chování dětí tedy bude po značnou dobu v jejich vývoji záviset na fungování neracionálních částí jejich duše.“<sup>55</sup> Tyto složky jsou obdařeny touhami různého druhu, jsou nositelkami emocí a dalších jiných duševních stavů. Touhy, které tyto smrtelné části produkují, mohou být dostatečně rozhodující k tomu, aby na jejich základě děti mohly jednat. Tak mohou smrtelné části vyvolávat akce samy o sobě, a to do té míry, že dítě může dělat mnoho z toho, co dělá, právě na základě funkce smrtelných částí, nikoli té části nesmrtelné, racionální. Smrtelné části zastávají hlavní roli v čase, kdy je nesmrtelná část prakticky nepoužitelná – v okamžiku uspořádání svých pohybů nesmrtelná část přebírá oživující, energizující a vládnoucí roli smrtelných částí. Mohli bychom tedy říct, že smrtelná duše je pro fungování těla stejně (ne-li více) důležitá jako ta nesmrtelná.

#### **4.2.4. Starost o duši**

Již víme, že lidská duše se od té světové liší, a to především tím, že je vsazena do lidského těla, také tím, že má tři složky, jež jsou spjaty s tělesnými orgány. Všechny tři části duše jsou sice neviditelné a nehmatatelné, jejich pohyby jsou však umístěny do prostoru, konkrétně do prostoru viditelného a hmatatelného těla. Pohyby smrtelných částí se mísí s pohyby těla a tím vznikají nemoci. Což znamená, že vždy, když je tělo nemocné, promítne se to zcela jistě na nějaké složce duše. Přísná odlišnost mezi nemocemi tělesnými a duševními totiž existuje jen, co se týká jejich struktury a jejich bezprostřední vazby na to, čeho se nemoci týkají. Všechny duševní nemoci mají v zásadě příčinu právě v nemocech tělesných. Duševní nemoci jsou podle

---

<sup>55</sup> Lorenz, H., *The Brute Within: Appetitive Desire in Plato and Aristotle*, str. 98.

Timaiia spjaty s lidskou špatností, na kterou kromě nich může mít samozřejmě vliv i špatné uspořádání obce nebo špatná výchova.<sup>56</sup> To jsou ale druhotné příčiny, kterým můžeme buď odolat, nebo se z nich pomocí usilovné snahy časem vymanit. Tyto příčiny však mohou mít silný vliv na naši snahu vést dobrý život. Na druhé straně, je jen na nás, jak se o naši duši a tělo budeme starat.

Jak již víme, mezi tělem a duší je silný vztah a vliv jednoho na druhé. Duše může být silnější než tělo, nebo může být slabší, naším cílem je uvést ji do rovnováhy s tělem – zde jsou důležité smrtelné části a jejich kooperace s tělem. Abychom měli duši a tělo v rovnováze, musíme „neuváděti v činnost ani duši bez těla, ani těla bez duše,“<sup>57</sup> to znamená, že je pro nás důležitý pohyb, různá cvičení. V případě vědce je třeba gymnastiky, v případě sportovce je třeba filosofie a músicckých umění, tedy vždy je třeba, pokud je náplní mé práce duševní (mentální) aktivita, abych do svého života zapojila fyzickou aktivitu a naopak. Co se týká oněch pohybů, v Timaiu jsou zmíněny celkem tři, přičemž prvním je pohyb z vlastního popudu neboli gymnastika, druhým je pohyb houpavý, při kterém nevyvíjíme žádnou aktivitu, ale pouze jej přijímáme pasivně (například na loďce nebo ve voze), „na třetím místě jest druh pohybu, který jest druhdy, nastane-li nutnost, velmi užitečný, kterého však jinak podle mínění rozumných lidí nemá býti užíváno, totiž umělé očišťování léčivými prostředky.“<sup>58</sup>

Abychom omezili lidské špatnosti, či se jim úplně vyvarovali, je třeba, abychom napodobovali uspořádané pohyby světa, především ony pohyby světové duše, k tomu však potřebujeme nejen zdravou duši, ale i zdravé tělo. Abychom se vyvarovali nemocem těla a duše, či různým jiným dysfunkcím, musíme obojí trénovat a cvičit. I nesmrtelná část duše může podlehnout nemocem, v důsledku toho pak není schopna zcela ovládat a řídit smrtelné části a ty začínají škodit tělu – zde opět vidíme těsnou provázanost těla a duše. Nesmrtelná část má určité kruhové pohyby, o které se musíme starat. Pokud se o ně nestaráme, přestanou správně fungovat. Pokud správně nefungují, nesmrtelná duše onemocní nevědomostí či nemírností a smrtelné části nad ní získávají převahu.

Stručně řečeno, hlavní příčinou lidské špatnosti je v podstatě nerovnováha duše a těla. S tím souvisí vztah starosti o duši a starosti o tělo, neboli pokud se nestaráme o obojí stejně, jedno podléhá nemocem, jež ovlivňují to druhé. Musíme tedy praktikovat filosofii a músiku stejně jako gymnastiku.<sup>59</sup> Pokud chceme žít dobrý život, musíme udržovat onu rovnováhu mezi

---

<sup>56</sup> Tim. 87b.

<sup>57</sup> Tim. 88b.

<sup>58</sup> Tim. 89a–b.

<sup>59</sup> Tim. 88d–89.



tělem a duší a zároveň mezi všemi třemi částmi duše: „ten z nich (druh duše), který dlí v nečinnosti a nevykonává svých zvláštních pohybů, nutně se stává nejslabším, kdežto ten, který se cvičí, nejsilnější; proto jest třeba dbáti, aby všechny tři druhy duše udržovaly pohyby vespolek úměrné.“<sup>60</sup>

#### 4.2.5. Připodobnění se bohům

##### Jakému bohu se duše připodobňuje?

V této kapitole se budeme věnovat následujícím otázkám: 1) jakému bohu se duše připodobňuje, 2) co znamená připodobnění, 3) co z toho vyplývá pro otázku po smrtelné části duše.

1) Nesmrtelná část duše je každému člověku dána jakožto daimón,<sup>61</sup> díky kterému jsme určitým způsobem pozdvihováni k nebi, slovy Timaia ke svému příbuzenstvu na nebi.<sup>62</sup> Nižší bohové vytvořili pro nesmrtelnou duši sídlo v hlavě, jež umístili nejvýš na člověku, směřující tam, odkud duše pochází, tedy k nebi, a tak je celé tělo udržováno ve vzpřímené poloze. Je to určitá symbolika, totiž tam, odkud pochází nesmrtelná část duše, ona nejlepší část člověka, a odkud celý člověk vznikl, tam by měla nakonec směřovat celá naše snaha. Lidská duše má za úkol napravovat své pohyby. Musíme napravovat pohyby duše, které se poškodily při našem narození – pomocí poznání.<sup>63</sup> Musíme napravovat pohyby naší duše a připodobňovat je pohybům duše světové. K tomu je třeba mít v rovnováze nejen všechny složky duše mezi sebou, ale i s tělem.

Svět vznikl z nějaké příčiny a něco mu předcházelo. To něco byl pravděpodobně demiurg, který uspořádal chaos v řád – demiurg tedy představuje jakousi pořádací sílu, jež vytvořila svět dle dokonalého inteligibilního vzoru, který má svět napodobovat. Stejně se to má i s lidskou duší, s její nesmrtelnou částí. „Podobně jako kosmický demiurg přejímá chaotické pohyby všeho viditelného, aby je uspořádal, má podle Platóna i lidská duše, jejíž pohyby jsou sourodé s kosmickými, avšak příchodem do těla popletené, teprve uspořádat své pohyby v jakési mimesi kosmického boha.“<sup>64</sup> Pokud je duše schopna své pohyby uspořádat, přičemž tak činí skrze svou rozumovou činnost, stává se obrazem vůči kosmu.

Bohem, kterému by se lidská duše měla připodobňovat, je tedy světová duše. Ale proč zrovna světové duši se snažíme připodobnit? Podobat se lze tomu, k čemu má člověk nějaký

---

<sup>60</sup> Tim. 89e–90a.

<sup>61</sup> Tim. 90a.

<sup>62</sup> Tim. 90a.

<sup>63</sup> Tim. 90d.

<sup>64</sup> L. Karfíková, *Obrazová struktura skutečnosti v Platónské tradici a její křesťanská reinterpretace*, str. 12.

vztah. V tomto případě se jedná o vztah k našemu původu, k počátku lidské existence. Člověk v podstatě ze světové duše pochází ve smyslu, že je ze stejného materiálu (konkrétně tedy jeho nesmrtelná část duše), člověk vlastně v jistém smyslu je onou světovou duší.

2) Naším životním úkolem je snaha o nápodobu pohybů světové duše kultivací pohybů v naší duši. „Schopnost duše napodobit božskou mysl není náhodná, ale přímo odpovídá vlastní přirozenosti duše, jejímu původu a vposled celé teleologické struktuře světa.“<sup>65</sup> Připodobňovat se bohům můžeme podle Timaiia díky naší touze po poznání a vědění a po pravdě: „kdo se věnuje touze po vědění a myšlenkám pravdy a vycvičil se především mysliti na věci nesmrtelné a božské, ten, dotkne-li se pravdy, zcela jistě dosahuje plné míry nesmrtelnosti,“<sup>66</sup> nakolik je pro nás smrtelníky možná. To je ta nejlepší péče, kterou můžeme duši poskytnout a díky které můžeme dosáhnout nejvyšší blaženosti.

Jeden by mohl navrhnout, že snahu o připodobnění se bohům lze chápat jako nějakou astronomickou pedagogiku – tedy lidé se mohou napravit pohledem na hvězdnou oblohu, což je trochu zvláštní představa. V každém dialogu má Platón nějaký druh starosti o duši, v Timaiu by to mohla být astronomická pedagogika, neboli člověk se dívá na hvězdné pohyby, vidí, jak jsou krásně pravidelné, a nějakým způsobem se snaží přesvědčit pohyby ve své hlavě, aby byly stejně krásně pravidelné jako ty hvězdné. Náš hlavní řečník Timaios byl astronomem, náplní práce takového astronoma, s trochou nadsázky, je pozorovat hvězdy a kosmos. Mohlo by se tedy zdát, že právě astronomové mají lepší duši než ostatní lidé, protože jak neustále pozorují hvězdnou oblohu a její pohyby, i jejich chaotické pohyby v hlavě se začnou postupně uspořádávat, tedy napodobovat kruhové pohyby kosmu, tudíž dosahují onoho připodobnění se bohům, zároveň zažívají nejvyšší blaženost a dosahují takové dávky nesmrtelnosti, jaké jen lidští tvorové dokážou dosáhnout.

Byla by to dost banální interpretace, Platónovi zřejmě jde o hlubší myšlenku. V jeho dialogu se nejedná o povrchní imitaci, ale právě o pochopení božské povahy kosmu a kontemplaci jeho matematické krásy. Celý dialog je pokusem vysvětlit kosmos jako racionální strukturovanou skutečnost, přičemž studium kosmu člověka racionalizuje, nějakým způsobem ho disciplinuje. Výklad připodobnění se bohům na základě zírání na nebesa lze považovat za mylný. Platón pravděpodobně oním připodobňováním myslí určité chápání struktury, krásy a pravidelnosti kosmu. Když postupně pochopíme řád kosmu, můžeme následně určitým způsobem stavět do řádu sebe sama.

---

<sup>65</sup> D. Sedley, Připodobnění se bohu jako etický ideál, str. 118.

<sup>66</sup> Tim. 90b–c.

Naše blaženost je založena na tom, jestli je náš daimón, neboli nesmrtelná část duše, spokojený. Svůj život bychom měli zasvětit vzdělávání a zdokonalování naší nesmrtelné části duše. V Timaiu je výsadní cestou k poznání matematická astronomie, to znamená, že pokud jsme schopni poznat matematické zákony, jež jsou základním stavebním kamenem pro oběhy nebes, naše duše je účastna na stejném myšlení jako světová duše. „Božská světová duše a naše vlastní duše si jsou podobné nejen co do svého původu, ale jsou strukturovány tak, abychom skrze studium astronomie a matematiky mohli sdílet samotné myšlení boha.“<sup>67</sup>

3) Nesmrtelná část duše v Timaiu by mohla být nějaká univerzální kruhovost, která se pokazila a má se narovnat. Kruhové pohyby u naší nesmrtelné duše jsou totožné s kruhovými pohyby nebes, avšak po narození jsou naše pohyby narušovány přímočarými pohyby těla. Je třeba, abychom naše kruhové pohyby v hlavě postupně upevňovali, tím tyto pohyby dosáhnou nadvlády nad těmi přímočarými a my dospějeme k rozumové zralosti. „Z textu vyplývá, že kruhovost těchto pohybů není jen metaforou pro věčnost, ale (...) že odpovídají i fyzické skutečnosti. Naše myšlení, stejně jako myšlení duše světové, se skutečně pohybuje v kruzích.“<sup>68</sup> Činnost kruhových pohybů můžeme z kosmologického hlediska vykládat jako připodobňování se nebeským oběhům duše světa.

K čemu tedy v připodobnění slouží smrtelné části duše? Má duše podle Timaiu nějakou personalitu? Kdyby to byla čistě nepersonální, univerzální kruhovost, měla by vůbec koncepce připodobnění bohům smysl? Neústilo by to nakonec celé v nějaký nihilismus? Motiv připodobnění bohům se týká něčeho, na čem člověku eminentně záleží. Může nám ale záležet na nějaké univerzální kruhovosti? Ve Faidru Platón klade důraz na vztahovost, lásku, přátelství. Když má jeden druhého rád, tak nemá rád nějakou kruhovost v něm, ale záleží mu na tom druhém například kvůli jeho osobnosti, povaze, nebo má možná rád pocit, který zažívá, když je s tím druhým. Je láska spojena s něčím konkrétním na určitém člověku, nebo míří spíše k něčemu abstraktnímu, co už s člověkem nemá nic společného? Odpověď na tuto otázku je velmi těžká a nepřísluší mi na ni odpovídat. Intuice mi však říká, že jakási abstraktní univerzální kruhovost je nedostačující. Pokud je lidskost jen nějaká ideální geometrická kruhovost, tak jsme všichni jeden jako druhý. Jedná se o jakousi tautologii otáčející se gramofonové desky, ve které těžko vidět nějakou krásu, kterou bychom mohli milovat.

K tomu, abychom se mohli připodobňovat světové duši, potřebujeme smrtelné části naší duše a v podstatě i naše tělo. Potřebujeme oči, abychom mohli vidět krásu uspořádanosti a harmoničnosti kosmu. Člověk po narození začíná spatřovat, jak se střídají den s nocí, jak se dny

---

<sup>67</sup> D. Sedley, Připodobnění se bohu jako etický ideál, str. 119.

<sup>68</sup> Tamtéž, str. 119.

mění na měsíce, jak se z měsíců stávají roky. Člověk se kochá krásou západů a východů slunce. Na základě zkoumání světa si vytváří pojem čísla a času. Vznikají různé možné vědy, mimo jiné vzniká i filosofie, tedy dobro, snad to největší. Schopnost vidět krásné věci okolo nás, v kosmu, nám umožňuje dosáhnout nejvyššího dobra, které je nám jakožto smrtelným bytostem umožněno (47b). Ne nadarmo se říká, že oko je bránou do duše – právě skrze oči je totiž naše duše schopna vrátit se k sobě samé.

Potřebujeme součinnost organismu a smrtelných částí duše, aby naše nesmrtelná část duše mohla zaznamenat to, co vidíme, a na základě toho se něčemu připodobnit. Samotný proces připodobnění asi i zpětně ovlivňuje pohyby jak smrtelné duše, tak skrze ni i samotné tělo.

Závěrem této kapitoly, cílem Timaiia „není poskytnout úplný výklad blaženosti, ale jen doplňuje (a) vnitřní fyziku blaženosti, tj. rozbor blaženosti pomocí konceptu špatných a dobrých pohybů duše, a (b) kosmologickou fyziku blaženosti, která vysvětluje, jak samotná struktura nebes umožňuje člověku napodobovat boha.“<sup>69</sup> A co tedy znamená připodobnění se bohu? Z kosmologického hlediska je to určitý návrat nesmrtelné části duše do její přirozenosti. Připodobnění bohu je popsáno jako svrchované naplnění<sup>70</sup> nejlepšího života. Měli bychom se připodobňovat bohu do té míry, do jaké je nám to umožněno. Ta část duše, která se má podobat bohu, je nesmrtelná, stejně jako duše světa, k tomu, aby se mohla připodobnit světové duši, však potřebuje i smrtelné části duše.

V Timaiu se v připodobnění vytrácí láska – zatímco ve Faidru se jednalo o erotické připodobnění, zde nacházíme kosmické připodobnění. I v tomto dialogu se nachází motiv krásy, není však spojen s krásou, kterou bychom mohli vnímat v druhém člověku, ale spíše s krásou dokonalé strukturovanosti kosmické duše.

---

<sup>69</sup> Tamtéž, str. 130–131.

<sup>70</sup> Tamtéž, str. 124.

## 5. Různé interpretace smrtelné části duše v Timaiu

Tématu duše v Timaiu se věnuje spousta myslitelů a filosofů, v této části práce představím několik z nich, kteří podle mého názoru představují určitý přínos k výkladu smrtelných částí duše.

### 5.1. Duše jako něco věčného

James Robinson se ve svém článku věnuje trojjedinosti duše. Článek je dělen na dvě části, v jedné autor tvrdí, že trojdílná duše je věčná, i když není nesmrtelná, v druhé části podává důkazy o tom, že není možné uniknout koloběhu znovuzrození.<sup>71</sup> Podle jeho názoru, i když jsou smrtelné části duše označeny za smrtelné, ještě to neznamena, že skutečně hynou, jsou přece spojeny s nesmrtelnou částí duše. Rozumná část je částí božskou, příbuznou s bohy a oplývající schopností sebezdokonalování. „Podle Platóna může něco trvat věčně, aniž by to bylo nesmrtelné, představa věčné trojdílné duše je přinejmenším možná.“<sup>72</sup> Robinson své tvrzení o věčné duši staví na výkladu, kde demiurg vytváří bohy – bohové nejsou nesmrtelní, ale nikdy nezemřou, budou navždy udržováni svým stvořitelem ve stavu bytí. Věčná existence tedy není podmíněna nesmrtelností. Do stejné kategorie Robinson umísťuje i nižší části lidské duše.

Než duše vstoupí do těla, nejprve obývá svou hvězdu stálici, po smrti těla se duše na svou hvězdu opět vrací, přičemž hvězda má pro duši představovat místo jejího prvního a nejlepšího stavu, stavu uspořádanosti. Robinson chápe hvězdu jako spojení duše a těla, přičemž lidská duše se navrácí na tělo své hvězdy, a aby mohla vládnout tělu, potřebuje své smrtelné části duše, tudíž i po smrti je duše duší trojdílnou.

Již v jiných svých dialozích Platón zastává tvrzení, že co je uspořádané, to je dobré, jako příklad Robinson uvádí Platónovu Ústavu. Naším cílem je uspořádat svou duši, a tak se stát ctnostným. Uspořádáváme všechny části naší duše, sjednocujeme je a harmonizujeme. Podle Robinsona by bylo těžké tvrdit, že uspořádaná a sjednocená duše nějakým způsobem ztrácí své smrtelné části. „Platónovo tvrzení, že řád zdokonaluje i sjednocuje, naznačuje, že nejlepší duše, která unikla koloběhu znovuzrození, je trojdílná.“<sup>73</sup>

Robinson navazuje na Cornforda, který poukazuje na nejednoznačnost Timaiu. Vracíme se ke kapitole o reálné a metaforické interpretaci dialogu. Jsou zde pochybnosti o tom, zda Platón myslel vážně výklad o lidských duších, které se vracejí ke svému souhvězdí. Není zcela

---

<sup>71</sup> J. V. Robinson, *The Tripartite Soul in the Timaeus*, str. 103.

<sup>72</sup> „Since for Plato something can last forever without being immortal, the concept of an everlasting tripartite soul is at least possible.“ Tamtéž, str. 104.

<sup>73</sup> Tamtéž, str. 105.

jasné, zda je vtělení duše jako takové něčím špatným. Vzhledem k tomu, že i samy hvězdy mají nějaká těla, dokonce i duše kosmu je určitým způsobem spojena s tělem, a přesto je dokonalá, lze podle Robinsona předpokládat, že vtělení duše do těla není samo o sobě špatné. Lidské duše dosahují nejlepšího stavu jako součásti těl svých hvězd, kdy jsou vtělené.

Rozumová část duše vytváří a udržuje řád. Tato část duše je zdrojem pohybu. Je schopna nejen vnímání smyslového, ale i vnímání racionálního. „Nous (rozumová část duše) je ochotna vytvářet řád, protože ze své podstaty touží po poznání a jako součást trojjediné duše může tuto touhu uspokojit pouze tehdy, když je duše uspořádaná,“<sup>74</sup> tedy za přítomnosti smrtelných částí. Kosmos byl stvořen tak, aby v něm panoval řád, tento řád mají za úkol udržovat právě duše, tedy vše v kosmu má svou funkci. Lidské duše mají podle Robinsona za úkol udržovat lidská těla při životě, tím přispívají do celkového řádu kosmu. Duše, která je považována za nejlepší, tedy trojdílnou, musí řídit tělo. Robinsonovi není jasné, jakou funkci by nejlepší duše zastávala, kdyby neřídila tělo – jak by byla prospěšná světovému řádu?

V druhé části své práce se Robinson věnuje tématu věčného koloběhu znovuzrození. Svůj výklad staví na tom, že podle Timaiia existuje konečný počet nesmrtelných duší, a na tom, že lidský rod (neboli spojení duše a těla) nikdy nemůže zaniknout. To znamená, že duše se navrácí na hvězdu pouze dočasně, protože kdyby návrat dočasný nebyl, postupně by se vyčerpala počet duší a lidský rod by zanikl. Podle Robinsona se duše vrací zpátky na zem proto, že rozumná část není schopna zkrotit nižší části duše, tak vznikne v duši nepořádek a chaos a duše je nucena k vtělení. Nepořádek v duši znamená nepořádek v pohybech.

Duše se vtěluje buď do horšího, nebo do lepšího těla. Duše se může stát neuspořádanou jak na zemi, tak i v nebi – to znamená, že i když se duše ocitne na nebesích s bohy, ještě nemá vyhráno. Robinson říká, že duše se stále musí snažit zkrotit své nižší části, aby nepřišla o svůj psychický řád.<sup>75</sup> Neexistuje žádná věčná odměna, je zde pouze jakýsi odpočinek a psychická příprava duše na další vtělení. Cílem lidských duší je pomáhat ostatním duším a také světové duši v udržování řádu a harmonie. Žádná duše neexistuje sama pro sebe, ale pro celý kosmos, všechny duše byly stvořeny pro kosmos, kosmos nebyl stvořen pro ně. Veškerá snaha duší tedy nakonec vždy směřuje k blahu celku, tento celek mají duše zlepšovat, nikoli mu unikat. „Protože i ta nejlepší duše je určena k tomu, aby zůstala součástí vesmíru, není třeba se domnívat, že je jiná než trojčlenná.“<sup>76</sup>

---

<sup>74</sup> Tamtéž, str. 106.

<sup>75</sup> Tamtéž, str. 109.

<sup>76</sup> Tamtéž, str. 110.

## 5.2. Duše jako něco naprosto hynoucího

Proti Robinsonovu tvrzení, že smrtelné části duše v Timaiu jsou částmi věčnými, tudíž nikdy nezahynou, se staví Andrew Mason. Autor článku o nesmrtnosti duše v Platónově dialogu se snaží obhájit tradiční výklad, tedy že smrtelné části duše jsou prostě a jednoduše smrtelné, tudíž po smrti těla se s nimi neděje nic jiného, než že zahynou.<sup>77</sup> Jak již víme, Robinsonův článek má dvě části, přičemž každá obsahuje nějaké argumenty pro podporu jeho tvrzení. Mason se ve svém článku ke každé části a ke každému bodu vyjadřuje zvlášť. U argumentů, s kterými nesouhlasí, udává své protiargumenty a snaží se ukázat, že Robinson nemá pravdu.

Robinsonův výklad v první části jeho práce se opírá o pasáž, kde demiurg tvoří bohy, sice ne nesmrtelné, ale věčné. Na základě toho Robinson tvrdí, že lidské duše se dají zařadit do stejné kategorie jako bohové – s tím Mason ale nesouhlasí. „Tím, že je Platón nazývá smrtelnými, je chce postavit do protikladu nejen k věcem, které jsou nesmrtelné v plném smyslu, ale také k věcem, které jsou věčné díky božské vůli.“<sup>78</sup> Podle Masona Platón bohy staví do kontrastu nejen ke smrtelným živým tvorům, ale i k tvorům plně nesmrtelným. Ne-smrtelní bohové jsou něco mezi. Z pasáže o bozích tedy není možné vyvozovat, že všechno, co je smrtelné, může být i věčné.<sup>79</sup> Mason navrhuje takový výklad, podle kterého bohové jakožto věci ne úplně nesmrtelné oplývají ještě nějakým jiným druhem nesmrtnosti.

Cokoli bylo stvořeno, může být zničeno, a proto i bohové mohou být zničeni. Protože je jejich stvořitelem demiurg, a jedině ten by je mohl zničit, bohové nikdy nezahynou, protože demiurg to nikdy neudělá. Ano, v tomto jsou lidské duše podobné, ani ty demiurg nikdy nezničí, protože pak by zahynul lidský rod, a tím nakonec i celý kosmos, a to rozhodně není v demiurgově zájmu. To je však jediný bod, v kterém se lidské duše podobají těm božským, rozhodně se nejedná o podobnost v otázce nesmrtnosti či věčnosti.

V Timaiu je duše popisována jako složená – z racionální, vznětlivé a žádostivé části.<sup>80</sup> V dialogu je však složeninou i sama rozumová část duše. Světová duše se skládá z kruhu různosti a kruhu stejnosti, obsahuje tedy čistý rozum a pravdivý úsudek. Lidská rozumová část se skládá ze stejných kruhů, které jsou však při vtělení rozházeny. A protože co je svázáno, může být rozpuštěno, ve své podstatě je zničitelná a konečná i ta rozumová část duše, nejen lidská, ale i božská, a v konečném důsledku i ta kosmická. Podle Masona nemůžeme považovat

---

<sup>77</sup> A. Mason, *Immortality in the Timaeus*, str. 90.

<sup>78</sup> Tamtéž, str. 90.

<sup>79</sup> Tamtéž, str. 91.

<sup>80</sup> Tamtéž, str. 92.

za nesmrtelnou žádnou část duše. „Ve skutečnosti se zdá, že v Timaiu jsou jedinými kandidáty na nesmrtelnost v plném slova smyslu ideje a sám demiurg.“<sup>81</sup>

Rozumová část duše je v Timaiu jako nesmrtelná popisována stejně jako bohové, tudíž rozumovou část duše bychom podle Masona do stejné kategorie s bohy zařadit mohli. Tím se však proti rozumové části staví do kontrastu ony smrtelné duše, které jsou prostě a jednoduše částmi smrtelnými.

Mason reaguje i na druhou část Robinsonova článku a souhlasí s ním v následujících bodech: 1) každá duše má ve světě nějakou funkci, 2) cílem duše ve světě je oživit tělo, 3) každá duše existuje pro dobro celku, nikoli jen pro to svoje, 4) duše nemůže dosáhnout konečného úniku z koloběhu vtělování.<sup>82</sup> S čím naopak Mason nesouhlasí, jsou tyto body: 1) duše je vždy vtělená, 2) duše je vždy trojdílná. Následují tři sady Robinsonových argumentů pro tyto dva body, které Mason komentuje a proti kterým se staví se svými protiargumenty.

1) Trojdílná duše oplývá podle Robinsona schopností stát se uspořádanou a harmonickou a je nemožné, aby bylo něco uspořádaného a harmonického zničeno. Pokud vede člověk ctnostný život, jeho duše se po smrti těla může vrátit ke hvězdám – pokud by však na nebesích mohla být jen rozumová část, došlo by k rozpadu duše právě v okamžiku jejího dosažení řádu a harmonie. Mason Robinsonovi oponuje s tvrzením, že „Platón se nedomnívá, že cokoli je dobře uspořádáno, bude trvat věčně, (...) plán stvoření vyžaduje místo pro změnu a smrtelnost.“<sup>83</sup> Je tedy potřeba, aby některé věci zanikaly, protože pak by byly všechny věci nesmrtelné a to je nemyslitelné.

Podle Robinsona dochází k rozpadu buď až při návratu duše ke hvězdě stálici, nebo k němu nedochází vůbec – autor se přiklání k druhé možnosti, protože ta první je pro něj nepřijatelná. Mason však říká, že smrtelné části duše jsou spojeny s tělem a s jeho životem a když tělo zemře, tyto části s ním spojeny umírají taky, na nebesa odchází tedy pouze rozumová část, která se následně přetěluje do jiných těl.<sup>84</sup> „Při smrti ctnostného člověka se tedy jeho trojdílná duše nerozpadne proto, že se stane harmonickou; naopak, i přesto, že je harmonická – postihne ji osud, který potká všechny duše při smrti jejich těla,“<sup>85</sup> bez ohledu na to, zda jsou harmonické nebo ne. Duše tedy není vždy trojdílná.

2) Duše je ve svém nejlepším stavu duší vtělenou, na nebesích plní svou úlohu, kterou plnila na zemi, tedy oživuje tělo (hvězdy), proto potřebuje své části, které jsou spjaty s tělem –

---

<sup>81</sup> Tamtéž, str. 92.

<sup>82</sup> Tamtéž, str. 93.

<sup>83</sup> Tamtéž, str. 93–94.

<sup>84</sup> Tamtéž, str. 94.

<sup>85</sup> Tamtéž, str. 94.



na zemi s lidským, na nebesích s božským. Proti tomuto argumentu se staví Mason s tím, že lidská duše nemůže být oživovatelkou božského těla, za prvé proto, že hvězda už svou duši má, naprosto odlišnou od té lidské, za druhé proto, že hvězda je prostě dokonalejší stvoření než člověk, proto její tělo nemůže být závislé na lidské duši. Mason souhlasí s tím, že duše je oživujícím principem, který má za úkol držet tělo při životě, avšak každá duše má své tělo a každé tělo má jinou přirozenost. „Je třeba rozlišovat mezi božskými a smrtelnými těly; ta první nejsou zatěžující, a proto s nimi jejich duše mohou bez obtíží zůstat navždy spojeny; ta druhá (...) jsou zatěžující i nebezpečná.“<sup>86</sup>

Nižší části duše tělo potřebuje k tomu, aby bylo chráněno, vyživováno a aby se lidské pokolení mohlo rozmnožovat – tělo hvězdy však žádnou takovou starostí neoplývá, podle Masona tedy není jasné, jakou funkci by smrtelné části duše na nebesích zastávaly. Mason říká, že tyto části duše jsou pro rozumnou část nebezpečné, stejně jako tělo, nelze tedy tvrdit, že ve svém dokonalém stavu by s nimi rozumná část měla být spojena.

3) Žádný únik duše z koloběhu znovuzrození není možný, duše je nucena se nakonec vždy vtělit do nového těla. Návrat duše z nebes na zem je způsoben psychickým nepořádkem, který však nemůže nikdy vzniknout jen v rozumové části duše. Je proto potřeba, aby na nebesích spolu s ní byly i její nižší části duše, které v ní nepořádek způsobí. Zde je možná podobnost s Faidrem a jeho spřežením – i tady je duše vždy trojdílná, i na nebesích. Podle Masona se však dialogy liší, protože zatímco ve Faidru je pád duše na zem nešťastnou událostí, v Timaiu nemluvíme ani o pádu, ani o neštěstí. „Duše má na zemi Bohem daný cíl; její sestup není třeba chápat jako pád, ale jako dobrovolný akt poslušnosti Boží vůli.“<sup>87</sup> Navíc, podle Masona racionální část duše nemá na nebesích nerozumové části duše, tudíž není ničeho, co by v ní chaos mělo způsobovat.

### 5.3. Duše jako pohyb

Tezi, že smrtelná část duše je pohyb, obhájí Filip Karfík ve své studii o smrtelné části duše v Platónově Timaiu. Kapitulu o smrtelné duši dělí na tři části, v první se zabývá tím, co je ve smrtelné části duše, druhá část se věnuje tomu, kde se ona smrtelná část nachází, ve třetí se pak Karfík zabývá otázkou, co vlastně tato smrtelná duše je.

První část obsahuje základní poznatky z Timaiu, o kterých jsme mluvili v předchozích kapitolách. Pro lepší pochopení Karfíkova pojetí duše však některé základní body

---

<sup>86</sup> Tamtéž, str. 95.

<sup>87</sup> „The soul has a divinely given purpose on earth; its descent need not be seen as a fall, but as a willing act of obedience to the divine will.“ Tamtéž, str. 96.

připomeneme. Jak již víme, smrtelná část duše je místem, kde se díky tělesným procesům tvoří určité vjemy, které dávají vzniknout smyslovému vnímání, jež není racionálním procesem. Vjemy, které jsou způsobovány působením okolních těles na tělo, si můžeme představit jako pohyby, jež procházejí skrze tělo až k rozumové části duše, neboli ke kruhům různého a ke kruhům stejného. Smyslové vnímání je tedy také jakýsi pohyb, nebo možná soubor pohybů v těle a duši. Také víme, že tělo je trojúhelníkovou složeninou čtyř pravidelných těles ze čtyř základních živlů. Každý živel má jinou strukturu, tvar i pohyblivost. Různé tkáně lidského těla jsou jinak pohyblivé na základě toho, z jaké směsi živlů byly stvořeny. Smyslové vnímání představuje kruhový pohyb částí lidského těla stvořených z různých živlů, které působí na kruhové pohyby nesmrtelné části duše.

Karfik v této části odkazuje na Timaiův výklad procesu vidění, kde je zrak úzce spjat s nejpohyblivějším z živlů, s ohněm. „Ačkoli to není výslovně řečeno, musíme si tyto pohyby vnitřního ohně zřejmě představovat jako víceméně kruhové pohyby podobné pohybům každého smyslového vněmu nebo oběhům dechu, krve či jiných šťáv ve zdravém těle.“<sup>88</sup> Úkolem nejsilnějšího z živlů je uvádět do pohybu ostatní, méně pohyblivé nebo nepohyblivé živly, a ačkoli oheň nemá kruhový tvar (protože představuje čtyřstěn), je v Timaiu spojován s kruhovými pohyby.<sup>89</sup> Podle Karfíka jsou kruhové pohyby nesmrtelné části lidské duše určitým způsobem propojeny s pohyby těch částí lidského těla, které oplývají nejvyšší pohyblivostí.

Část o tom, kde se duše nachází, je pro nás opět opakováním. Nesmrtelná část duše má sídlo v hlavě, smrtelná část duše v trupu, mezi nimi existuje zřejmé spojení – krk. Trup je rozdělen na dvě části, v horní části je lepší smrtelná část, v té dolní horší smrtelná část. Každá část má vztah k orgánům, lepší část je ve spojení se srdcem, horší část s játry. Obě části mají také vztah k nesmrtelné části, na lepší část působí racionální duše přímo, na horší nepřímo. Smrtelné části duše mají za úkol nejen přenášet tělesné vjemy do racionální duše, ale i racionální pohyby do tělesných tkání.

Podle Karfíka je lepší část svou přirozeností podobná spíše nesmrtelné duši, zatímco horší část se ze své podstaty spíše podobá smrtelnému tělu. „Kdyby tomu tak bylo – a zdá se, že tomu tak skutečně je –, nerozbilo by to jednotu „smrtelného druhu“ duše v jejím vztahu k nesmrtelné duši na jedné straně a k tělu na druhé straně?“<sup>90</sup>

Poslední Karfíkova část, kde se snaží najít odpověď na otázku, co je tím smrtelným druhem duše, je pro nás nová a zásadní. Vzhledem k tomu, že smrtelná část duše vzniká až na

---

<sup>88</sup> F. Karfik, Co je to smrtelná duše? In: Duše a svět, str. 118.

<sup>89</sup> Tamtéž, str. 118.

<sup>90</sup> Tamtéž, str. 124.

základě existence těla, je k němu připoutána, uvázána do jeho nejelementárnější struktury a úzce spjata s tělesnými orgány, podle Karfíka pravděpodobně nemá žádnou vlastní substanci. „Pokud to vůbec něco je, je to jakýsi pohyb. Na otázku, jaký pohyb a pohyb čeho, bychom odpověděli následovně: je to pohyb jistých k tomu uzpůsobených tělesných tkání, vyvolaný v nich kruhovými pohyby nesmrtelné duše.“<sup>91</sup> Karfík navazuje na svůj předchozí výklad o tom, že nesmrtelná část duše má kruhové pohyby, na které působí tělesné pohyby skrze proces smyslového vnímání, jenž je také popsán jako jakýsi kruhový pohyb. A protože smyslové vnímání se odehrává ve smrtelné části duše, je pravděpodobné, že i ona sama je jakýmsi kruhovým pohybem. Protože je však napojena nejen na nesmrtelnou duši, ale i na tělo, tak stejně jako tělo oplývá i jiným druhem pohybu, přímočarým. Smrtelná duše je tedy spojení kruhového a přímočarého pohybu, díky čemuž je schopná komunikovat jak s nesmrtelnou duší, tak se smrtelným tělem. Podle Karfíka neexistuje žádná smrtelná duše mimo tělo a jediným základem této duše jsou tělesné tkáně v lidském těle.<sup>92</sup>

Na konci svého pojednání o smrtelné části duše Karfík naznačuje, zda nejsme jen jakýmsi smrtelnými výhonky nesmrtelné duše: „rostlinou, která je obrácená vzhůru nohama, protože je zakořeněná nikoli v zemi, nýbrž v nebi, odkud pochází její nesmrtelná duše.“<sup>93</sup> Na tento výklad navazuje Jiří Stránský ve své disertační práci, která se mimo jiné také věnuje smrtelné duši v Timaiu.

#### **5.4. Duše jako extenze nesmrtelné části**

V odpovědi na otázku po přirozenosti smrtelné části duše klade Stránský ve své studii důraz na konkrétní metaforické popisy upoutání duše do těla. Upozorňuje na rozdíl mezi tím, jak je k tělu upoutána nesmrtelná duše a jak je k tělu upoutána smrtelná část. U smrtelné části duše používá Platón metaforu pout, jedná se tedy o násilné připoutání něčeho, co by se jinak samo oddělilo. Nesmrtelná duše je do těla vsazena jako božské semeno do orné půdy.<sup>94</sup> Tato metafora má pro Stránského výklad zcela stěžejní význam: „pokud je nesmrtelná duše zasazena do mozku jakožto „semeno“, lze předpokládat, že z něj, v souladu s touto metaforou, také „vyroste“ do zbytku smrtelného těla.“<sup>95</sup> Protože má nesmrtelná část duše jinou přirozenost než tělo, je prakticky nemožné, aby se po těle rozprostřela sama. Je tedy něco, co musí vyrůst z nesmrtelné části duše. Tím, co z ní má vyrůst, je podle Stránského smrtelná duše, která představuje jakýsi

---

<sup>91</sup> Tamtéž, str. 126.

<sup>92</sup> Tamtéž, str. 127.

<sup>93</sup> Tamtéž, str. 128.

<sup>94</sup> J. Stránský, Duše a kosmos v Platónově Timaiu, kap. Co je smrtelná duše, str. 141.

<sup>95</sup> Tamtéž, str. 141.

výchonek. Nesmrtelná duše metaforicky popisovaná jako něco, z čeho může vyrůst něco dalšího, zároveň potvrzuje tvrzení, že nesmrtelná duše je principem celé lidské duše. Smrtelná část duše jakožto výchonek je pak pouty svázána s tělem, a tím je v něm ukotvena spolu s ní i nesmrtelná část duše jako něco, z čeho tento výchonek vyrůstá. Je to jediný způsob, jak lze v těle udržet i nesmrtelnou duši, svou přirozeností od něj naprosto odlišnou.<sup>96</sup>

Stránský se snaží najít určitou paralelu ke světové duši. Udává dva různé způsoby, kterými mohla být duše světa stvořena. Buď byla vložena do těla a v něm celá roztažena – zde vládne priorita těla. Nebo byla vytvořena dřív než tělo, které je následně vytvořeno uvnitř ní – zde je prioritou ona duše. Pro Stránského a jeho výklad o smrtelné duši připadá v úvahu spíše první popis, tedy nejdřív vzniklo lidské tělo, až poté byla vytvořena duše, která do něj byla umístěna a v něm roztažena.<sup>97</sup> Protože ale tělo není stejně kulaté jako to světové, má pouze kulatou hlavu, duše je umístěna do hlavy a postupně roztažena do zbytku nekulatého těla, do kterého je navíc přichycena pomocí morku – část duše je tedy v těle zdeformována.<sup>98</sup> „V souladu s tímto popisem a s touto metaforikou bychom zase mohli smrtelnou duši vymezit jako určitou „deformaci“ duše nesmrtelné, která vzniká, když je nesmrtelná duše „roztažena“ skrze celé smrtelné tělo.“<sup>99</sup> Duše roztažená po těle přichází nejen o svůj tvar, ale i o svoji rozumnost – rozumnost je totiž úzce spjata s dokonalými kruhovými pohyby. Duše, která neobývá hlavu, ale zbytek těla, však tyto kruhové pohyby pozbývá a přejímá šest základních tělesných přímočarých pohybů.

Stránský tedy uvádí dva způsoby výkladu smrtelné části duše: 1) smrtelná duše je výhonkem duše nesmrtelné, jako nějaká rostlina, 2) smrtelná duše je deformací nesmrtelné duše. Oba výklady „sdílejí jeden zásadní společný rys, a sice že smrtelnou duši vykládají jako jakousi *extenzi* duše nesmrtelné.“<sup>100</sup>

Stránský ve své práci polemizuje s dvěma tvrzeními: 1) smrtelná duše je samostatná autonomní entita, 2) smrtelná duše je pouhá redukce na tělo. Postupně však obě zavrhuje. To první proto, že duše není vytvořena nezávisle na těle, smrtelná duše neexistuje mimo tělo. Druhé tvrzení je nesprávné proto, že smrtelná duše, ačkoli není nezávislou ani samostatnou jednotkou, přesto oplývá určitými schopnostmi velmi potřebnými nejen pro zachování těla, ale i pro zachování nesmrtelné duše během jejího pobytu v těle. Je tedy potřeba najít nějaký střed mezi těmito dvěma výklady.

---

<sup>96</sup> Tamtéž, str. 141.

<sup>97</sup> Tamtéž, str. 142.

<sup>98</sup> Tamtéž, str. 142.

<sup>99</sup> Tamtéž, str. 142.

<sup>100</sup> Tamtéž, str. 142.

Stejně jako Karfík, i Stránský je zastáncem toho, že duše nemá svou vlastní substanci. Protože ale vyvrátil její výklad jakožto pouhé části lidského těla, smrtelná část duše nutně nějakou substanci mít musí. Na základě jeho popisu smrtelné duše jakožto extenze duše nesmrtelné Stránský dochází k závěru, že smrtelná část se v podstatě podílí na substanci nesmrtelné duše.<sup>101</sup>

Jak se to vlastně má s onou smrtelností duše? Je to tak, že duše zůstává uvězněna v mrtvém těle a následně postupně umírá? Nebo zaniká v pravém slova smyslu, úplně a beze zbytku? Podle Stránského se to má takto: „smrtelná duše sice v okamžiku oddělení se od těla skutečně přestává existovat (a právě proto ji Timaios nazývá smrtelnou), ale přestává existovat právě *jakožto ona specifická extenze* duše nesmrtelné.“<sup>102</sup> Ve chvíli, kdy zemře tělesná schrána, duše v podstatě neztrácí žádnou svoji část, pouze se podle Stránského vrací do svého přirozeného původního stavu. Řekněme tedy, že ať už by byla smrtelná část duše výhonkem nebo deformací nesmrtelné duše, po smrti těla jako kdyby se filmová kazeta začala přetáčet pozpátku, výhonek by postupně vrůstal zpět do stonku rostliny nebo u druhé varianty by se zdeformovaná část opět formovala do původního tvaru celé duše.

Na základě svého výkladu Stránský uvádí, že duše je ve své podstatě duší jednotnou, nikoli trojdílnou. Smrtelné části duše vlastně nejsou částmi, ale funkcemi, které jsou spolu s funkcí rozumu právě tři. Představa duše jako trojdílné je pro něj spíše zmatečná. Stránský v tomto kontextu uvádí další autory, kteří nehovoří o třech částech, ale spíše o „trojí specifikaci duše“ či o její „trifunkcionalitě“.<sup>103</sup> První názor zastává Jean-François Pradeau, druhý pak Francesco Fronterotta. Funkce částí duší se vážou na tělesné orgány, na hlavu, srdce a játra. Protože v rukách a nohách se žádné lidské orgány nenacházejí, neobjevují se zde ani žádné další funkce. Co se týká pojetí duše, záleží však na úhlu pohledu, dodává Stránský. Duše může představovat jednotu, může být ale i dvojitá (nesmrtelná a smrtelná část), z jiného úhlu pohledu se jeví jako trojitá (nesmrtelná a dvě smrtelné části – rozumová, vznětlivá, žádostivá).<sup>104</sup>

---

<sup>101</sup> Tamtéž, str. 143.

<sup>102</sup> Tamtéž, str. 143.

<sup>103</sup> Tamtéž, str. 144.

<sup>104</sup> Tamtéž, str. 144.

## 5.5. Diskuze

### Otázka trojdílné duše

Problematice trojdílnosti duše se věnovali všichni zmínění badatelé.

Podle Robinsona je duše v Timaiu v podstatě jednotná, věčná a vždy vtělená. Všechny tři části obsahuje duše i na nebesích.

Mason naopak části striktně rozděluje – na racionální, vznětlivou a žádostivou. Podle něj není duše ani stále trojdílná, ani vždy vtělená. Neexistuje také žádná funkce, kterou by mohly smrtelné části zastávat na nebesích, nejsou tam tedy potřeba.

Karfík duši také dělí na tři části, konkrétně na nesmrtelnou, lepší smrtelnou a horší smrtelnou.

Podle Stránského je duše sice jednotná, ale rozhodně ne trojdílná. Stránský zastává názor, že části duše nejsou částmi, ale funkcemi jedné jediné duše.

### Smrtelné části po smrti

Na otázku, co se děje se smrtelnými částmi po smrti, opět odpovídají všichni čtyři. I zde se jejich názory liší. Robinson tvrdí, že smrtelné části duše nehynou, jsou věčné, jsou spojeny s nesmrtelnou částí duše a odcházejí s ní na nebesa. Jako součást nesmrtelné duše ony smrtelné části nejen pobývají na nebesích, ale procházejí i procesem neustálého vtělování se. Tento proces je určitým trestem – rozumová část nebyla schopna ovládnout nerozumné části a ty v ní způsobily chaos; za trest je celá duše opět seslána na zem do určitého těla. Samo vtělení však není ničím v zásadě špatným.

Naopak Mason uvádí, že smrtelné části po smrti těla jednoduše zahynou. Jsou spojeny s tělem a jeho životem, po smrti těla tedy zanikají také. Rozumová část se naopak stále vtěluje. Na rozdíl od Robinsona však Mason tvrdí, že vtělení není trestem – neboť rozumová duše nemá na nebesích žádné nerozumné části, které by v ní způsobovaly nepořádek –, ale spíše aktem poslušnosti Boží vůli.

Podle Karfíka neexistuje žádná smrtelná duše mimo tělo, smrtelné části tedy s největší pravděpodobností zanikají spolu s tělem.

Stránský není tak radikální, podle něj sice smrtelné části duše zanikají, ale nikoli v pravém slova smyslu – přestávají existovat právě jako extenze nesmrtelné části duše. Smrtelné části duše se v podstatě vrací do původního stavu, tedy do jednotné duše, která je nesmrtelná. Duše jako jednotná po smrti těla vlastně neztrácí žádnou svoji část.

## **K čemu smrtelné části slouží**

Na tuto otázku mají autoři jasně a vcelku shodné odpovědi. Podle Robinsona a Masona smrtelné části duše oživují tělo a udržují ho při životě, přispívají tak k celkovému řádu kosmu. Smrtelné části duše jsou potřebné k tomu, aby lidské tělo bylo chráněno, vyživováno a aby se lidský rod mohl rozmnožovat. Robinson však ještě dodává jednu funkci těchto částí, a to, že jsou potřebné i na nebesích – tam vládnu tělu hvězdy. S touto funkcí se Mason neztotožňuje. Karfík a Stránský zastávají názor, že smrtelné části duše jsou prostředníkem v komunikaci mezi nesmrtelnou částí duše a smrtelným tělem.

## **Co smrtelné části jsou**

To je asi nejtěžší otázka. Jedná se o otázku substanciality a svébytnosti smrtelné duše. Varianty jednotlivých autorů se do jisté míry překrývají.

Robinson nikde explicitně neříká, co to je, podle jeho článku můžeme pouze dedukovat, že smrtelné části jsou pravděpodobně pohybem. Podle Robinsona je rozumová část duše zdrojem pohybu, může být tedy i sama pohybem (1). Z jeho článku se také dozvídáme, že nepořádek v duši znamená nepořádek v pohybech (2). A protože jeho duše je vždy trojdílná, můžeme na základě předchozích dvou bodů říct, že smrtelné části duše představují jakýsi pohyb.

Zatímco Robinson tuto otázku konkrétně neřeší, ale z jeho textu lze číst alespoň náznaky, Mason se k tomu vůbec nijak nevyjadřuje.

Karfík na tuto otázku odpovídá přímo: smrtelná část duše je pohyb jistých k tomu uzpůsobených tělesných tkání, pohyb zároveň kruhový i přímočarý. Zároveň jsme však řekli, že v závěru své studie naznačuje, že by se mohlo v případě smrtelné části duše jednat i o jakýsi výhonek nesmrtelné duše.

S tímto názorem se ztotožňuje Stránský. Ten udává hned dvě varianty toho, co by smrtelná část duše mohla být. Buď se jedná o výhonek nesmrtelné duše (zde zjevná návaznost na Karfíka), nebo o deformaci nesmrtelné duše. V obou případech však smrtelná část duše představuje extenzi neboli rozšíření nesmrtelné duše.

Karfík a Stránský odmítají substancialitu smrtelné duše. Tvrdí, že je to pouze jakýsi projev nesmrtelné duše, její funkce, extenze či pohyb. Smrtelná duše nemá vlastní substanci, podílí se na substanci nesmrtelné duše. Po smrti těla smrtelné části prostě mizí, avšak u každého z autorů jiným způsobem.

## **Předběžné závěry**

Podle Robinsona jsou duše věčné, jejich přirozenost přirovnává k přirozenosti bohů, které stvořil demiurg. Bohové nejsou nesmrtelní v pravém slova smyslu, ale nikdy nezahynou, ledaže

by je zničil sám stvořitel. Stejně i duše podle něj nejsou nesmrtelné, ale demiurgem nebudou nikdy zničeny, proto jsou věčné. Robinson, zdá se, staví svůj výklad na nesprávném základu. Bohové nejsou zcela nesmrtelní, jsou nesmrtelní jiným způsobem než třeba světová duše, ale i tak jistou nesmrtelností oplývají. U lidské duše je nesmrtelná pouze racionální část, Platón má důvod k tomu, aby zbývající dvě nazval smrtelnými. Smrtelné duše se po smrti těla oddělují jak od těla, tak i od racionální duše, a určitým způsobem zanikají. Neputují na nebesa spolu s nesmrtelnou částí. Tudíž Robinsonovo tvrzení o věčnosti smrtelných duší je pravděpodobně mylné.

Slabina Robinsonova výkladu je v tom, že nedostatečně řeší status tří částí, vůbec se nezabývá otázkou substanciality duše. Nikde explicitně neříká, zda jsou části opravdu částmi, nebo představují spíše funkce. Pokud by duše v jeho pojetí představovala funkci, nikoli něco, co má nějakou substanci, tak by nebyl problém s tím, aby duše byla věčná (se všemi svými funkcemi). Kdyby duše oplývala spíše funkcemi, nikoli částmi, nemohla by se po smrti těla ani rozpadnout a všechny její funkce by putovaly na nebesa spolu. V Robinsonově případě se však spíše jedná o části, udává totiž příliš tělesný obraz duše.

Otázce věčnosti se věnuje i Mason, který tvrdí, že věčný je pouze demiurg a ideje. Tento názor mi přijde zbytečně přehnaný. Záleží však na tom, jak kdo chápe pojem věčnosti. Je to něco, co nemá počátek a konec, vždy tu bylo a vždy tu bude? Pak ano, věčný je v Timaiu pouze demiurg a ideje. Všechno ostatní, i když je to označeno za nesmrtelné, však bylo stvořeno, tudíž to nemůžeme označit za věčné v pravém smyslu tohoto slova. Otázkou však je, zda by stejný názor zastával i Platón – například na místě 37d totiž popisuje jako věčný i vesmír. Do kontrastu s tím, co má sice počátek, ale nikdy nezahyne, Mason staví smrtelné duše, které mají počátek i konec. Tudíž nemohou být označeny ani za nesmrtelné, ani za věčné, jak tvrdí Robinson.

Stránský se svým pojetím duše jakožto výhonku z nesmrtelné části duše nepřímo navazuje na Karfíkův text o tom, co je smrtelná část duše. Byť ho přímo necituje a svou tezi považuje za prvotní, řekla bych, že se v Karfíkovi inspiruje. Karfíkův výklad smrtelné duše je značně posílen. Karfík je přesný a přesvědčivý, striktně navazuje na Timaiova slova. Podle něj nemá duše vlastní substanci, přesto nějakou substancí oplývá. Pravděpodobně tedy participuje na substanci nesmrtelné duše, což následně potvrzuje i Stránský.



## Závěr

V úvodu práce jsem uvedla Chlupovu definici Platónovy duše v obecném pojetí. Zajímalo mě, zda lze uplatnit tuto obecnou definici i na konkrétní dílo, tedy v mé práci na Timaiia. Podle Chlupa duše 1) je nositelem vědomé mravní osobnosti, 2) oživuje tělo a uvádí je do pohybu, 3) je netělesná, 4) je nesmrtelná, 5) přetrvává po smrti v personifikované podobě.

První bod pro Timaiia neplatí, duše je sice nositelkou vědomé mravní osobnosti, avšak řekla bych, že pouze ta racionální část, nikoli části nerozumné. Lepší z nerozumných částí se sice na myšlení racionální duše nějakým způsobem podílí, ale není jeho nositelkou – horší část se na něm pak nepodílí vůbec. V bodě dvě se obecná charakteristika shoduje i s charakteristikou duše v Timaiu. V třetím bodě se Timaios opět vymyká obecné charakteristice. Netělesné jsou v podstatě jen ideje, duše je vždy něco „středového“ mezi tělesností a idejemi. Duše je sice neviditelná a nehmatatelná, je však úzce spjata s tělem, je k němu připoutána, nezdá se mi tedy, že by byla duší netělesnou. Čtvrtý bod je jen částečný – ano, duše je nesmrtelná, ale pouze její část. Pátý bod je k zamyšlení.

První kapitola obsahuje chápání pojmu duše před Platónem. Toto pojetí bylo v mé práci srovnáno přímo s Platónovými výklady. V kapitole byl nastíněn stručný pohled na duši nejen u Timaiia, ale i u Faidóna a u Faidra. Bylo vysvětleno, jak se jednotlivé dialogy liší v pojetí duše, nesmrtelnosti a smrtelnosti, v tom, co je to smrt a co se s duší děje po smrti.

V druhé kapitole jsem se zabývala strukturou dialogu a různými možnými perspektivami, z nichž se dá dialog členit. V rámci každé perspektivy je možných několik čtení. Podle mého názoru je při výkladu Timaiia nutná jak reálná, tak zároveň metaforická interpretace. Pro otázku po smrtelné duši v Timaiu je však třeba udělat větší prostor metaforické perspektivě. Tu podporují například tyto věty: duše je upoutána do těla pouty, duše je vsazena do těla jako božské semeno do orné půdy, duše je roztažena do zbytku těla.

Třetí kapitola se věnovala světové duši. Její vznik je ukotven v matematické a geometrické sféře. Je tvořena z kruhu téhož a různého, kruh téhož se pojí s matematickými jsoucny a idejemi, na druhé straně kruh různého je ve spojení se smyslovou skutečností. Světová duše se nachází mezi netělesností a tělesností. V této kapitole jsme si osvětlili, jak duše světa funguje a jak vypadá. Duše světa je kruhovým pohybem, má tvar kruhu proto, že tento tvar je Timaiem označován jako tvar nejdokonalejší, tudíž i světová duše je duší dokonalou.

Duší méně dokonalou je pak lidská duše, konkrétně její nesmrtelná část, tou jsem se zabývala v kapitole čtyři. Ačkoli je lidská nesmrtelná duše tvořena dosti podobně jako ta světová, přesto je tvořena pouze ze zbytků materiálu duše světa. Protože materiál použitý na

lidskou duši již nemá nejvyšší kvalitu, tak se tato duše nemůže srovnávat s dokonalou světovou duší. Její kruhové pohyby jsou zdeformovány a ovlivněny přímočarými pohyby tělesné schránky. K tomu, aby tato část duše vůbec mohla nějakým způsobem fungovat, je třeba schopnost komunikace s tělem. Tady se ukazuje důležitost smrtelné části duše, které jsem se věnovala v druhé části čtvrté kapitoly. Smrtelná duše je pro tu nesmrtelnou důležitá právě v tom, že je schopna komunikovat nejen s ní, ale i s tělem, je schopna přenášet tělesné pohyby do racionální části duše a naopak, racionální podněty do těla.

Smrtelná část duše je tvořena bohy, nikoli již demiurgem, jak tomu bylo u předešlých duší. Smrtelná část duše již vůbec není dokonalá. Přesto je ale nutnou podmínkou k fungování nejen smrtelného těla, ale i nesmrtelné duše po dobu, co je nesmrtelná duše v tomto těle ukotvena. Dělí se na dvě části, vznětlivost (thymos) a žádostivost (epithymia), neboli lepší a horší část. Obě tyto části jsou spojeny s lidskými orgány. Vznětlivost je pak schopna komunikovat s nesmrtelnou částí duše, zatímco žádostivost komunikuje s tělem a okolními vzruchy. Již víme, co přesně se nachází ve smrtelné části, jak to v ní funguje, jak funguje ona sama, či kde ji můžeme najít.

Na konci čtvrté kapitoly jsem se zabývala tématem připodobnění bohům. Možná právě to je poselstvím celého dialogu. V antice bylo připodobnění bohům chápáno jako hlavní poselství Platónova učení. Svůj život bychom měli vést takovým způsobem, abychom v jeho průběhu či na jeho konci dosáhli takového připodobnění se bohu, jaké je vůbec možné. Smrtelná část duše má prostředkující funkci, z které mimo jiné vyplývá, že duše se může připodobňovat buď božskému, nebo tělesnému bytí, jako by měla potenciál inklinovat k jedné nebo k druhé straně. To Platón často zdůrazňuje. Domnívám se, že bohem, kterému bychom se měli připodobňovat, je světová duše. Měli bychom se podobat zrovna jí proto, že k ní máme vztah, jakožto k našemu počátku. Lidská a světová duše jsou si podobné nejen v původu, ale i ve struktuře. Díky tomu, skrze studium astronomie a matematiky, jsme schopni sdílet samotné myšlení světové duše, boha.

V Timaiu jde o pochopení božské a dokonalé povahy kosmu a jeho matematické krásy. Pokud jsme schopni pochopit řád kosmu, jsme následně schopni utvořit řád sami v sobě, podobný tomu kosmickému. Nesmrtelná duše však musí nejprve vidět to, čemu se má připodobnit, až poté se tomu může připodobnit – v připodobnění je důležitý motiv zraku. V samotném procesu připodobnění je tedy důležité nejen tělo, které umožňuje pohled na krásu kosmu, ale i smrtelné části duše, které slouží jako prostředník mezi tělem a racionální částí duše. Tedy smrtelné části duše přenášejí obraz kosmu do nesmrtelné části duše. Tento proces je umožněn díky pohybům v těle. A protože tělo má přímočaré pohyby a racionální duše kruhové

pohyby, je třeba, aby smrtelná část duše jakožto prostředník mezi nimi měla podíl na obou druzích pohybů.

V páté kapitole jsem uvedla různé interpretace čtyř různých autorů. Řešila jsem následující otázky: 1) trojdílnost duše v Timaiu, 2) co se děje se smrtelnými částmi duše po smrti, 3) k čemu smrtelné části slouží, 4) co smrtelné části jsou.

Co se týká trojdílnosti duše, nepřikláním se ke Stránského tvrzení, že duše má funkce, nikoli části. Platón v textu vyloženě pojednává o částech, které jsou rozprostřeny po těle. Teorie o funkcích není v textu jednoznačně doložena. Na otázku, co se děje se smrtelnými částmi po smrti, mi přijde nejpravděpodobnější odpověď, že zanikají spolu s tělem – na tomto názoru se shodují Karfík a Mason. Při vtělování nesmrtelné části se podle mého názoru následně tvoří nové smrtelné části duše. Domnívám se, že Robinsonovo tvrzení, že smrtelné části jsou věčné, není postaveno na pevných základech a až moc se odchyluje od Timaiova výkladu.

Již jsme si objasnili proces připodobnění bohu. Na tomto základě se domnívám, že nejlépe smrtelnou duši popsal Karfík, tedy že smrtelná část duše je pohyb, pohyb částečně kruhový a částečně přímočarý, uzpůsobený pohybům jak tělesných tkání, tak racionální duše. Řekla bych, že výklad smrtelné duše jako extenze nesmrtelné části není pravděpodobný. Po umístění nesmrtelné duše do těla jsou její pohyby uvedeny v chaos a než se tato část vzpamatuje a urovná si své pohyby, přejímají její funkci ožívování těla a jeho udržování při životě právě smrtelné části, tudíž nemohou být pouze jakýmsi rozšířením. Vytvářejí napětí, které je základním rysem lidského života, a vlastně dodávají stimul pro posilování a uskutečňování nesmrtelné části duše. Zde bych ráda připomněla Robinsonův poukaz na krásu v harmonii duše. V jeho pojetí funguje duše ve vztahu k něčemu dalšímu, oduševňuje, činí věci krásnými, zkrášluje svět, je jakousi jeho ozdobou.

To, v čem smrtelné části duše zkrášlují svět, je podle mého názoru spojeno s otázkou, co personifikuje duši. Jak rozliším v Timaiu moji duši od jiné? Jak odliším jeden kruh od druhého? Zdá se, že duši v Timaiu personifikují právě ony smrtelné části duše. Oživují tělo. Jsou pohybem, který ovlivňuje tělo i nesmrtelnou část duše. Slouží ke komunikaci mezi těmito dvěma složkami. Slouží také k tomu, abychom se mohli připodobňovat bohům, tedy abychom mohli dosáhnout našeho životního cíle a dotknout se nejvyšší blaženosti. V neposlední řadě jsou pro nás smrtelné části duše nezbytné proto, že určitým způsobem určují naši osobnost. Zanikají spolu s tělem a s nimi i naše jedinečnost. Jejich krásu vidím v jejich schopnosti činit něco čímsi unikátním.

V úplném závěru bych chtěla upozornit na pár důležitých bodů. Timaiu chybí lidská vztahovost, oproti jiným dialogům jsou zde provedeny určité změny, avšak zdá se mi, že

v negativním světle. Všechno je postaveno na dokonalé matematickosti, matematika je výrazem krásy. Pokud je něco v tomto světě hodnotného, je to kosmos, který je krásný, protože je matematicky strukturovaný, dokonalý a oduševnělý. Dnes však žijeme v nekonečném vesmíru, nikoli v krásném kosmu, to je spíše děsivá než krásná představa. Představy Platónových dialogů se proměnily, jde o to, jestli v tomto smyslu Timaios spíše nezestárl. Sílu Timaiia nacházím ve snaze podat celkový pohled na člověka – přírodovědný, fyziologický, geometrický –, v jiných dialozích tento pohled nemáme. Tato perspektiva je však pouze dílčí, Timaios jiné perspektivy uzamyká, v tom vidím jeho slabost. Ambivalence Timaiia spočívá v tom, že na jedné straně toho o duši říká v podstatě nejvíc ze všech svých dialogů, zároveň se toho o ní v určitém smyslu dozvídáme ještě méně.

## Použitá literatura

- Chlup, R., *Formování pojmu duše v Řecku archaické a klasické doby*, in: R. Chlup (vyd.), *Pojetí duše v náboženských tradicích světa*, Praha 2007, str. 39–88.
- Cornford, F. M., *Plato's Cosmology: The Timaeus Of Plato*. Indianapolis 1997.
- Davis, M., *The soul of the Greeks*, Chicago 2011.
- Karfík, F., *Co je to smrtelná duše?*, in: *Duše a svět*, Praha 2007, str. 107-128.
- Karfiková, L., *Obrazová struktura skutečnosti v Platónské tradici a její křesťanská reinterpretace*, in: *Reflexe*, vol. 2022, no. 63, 2022. str. 5–33.
- Krása, O., *Příčiny vzniku světa v Platónově Timaiu*, disertační práce. Praha 2018.
- Lorenz, H., *The Brute Within: Appetitive Desire in Plato and Aristotle*, Oxford 2006.
- Mason, A., *Immortality in the Timaeus*. in: *JSTOR, Phronesis*, vol. 39, no. 1, 1994, str. 90–97.
- Platón, *Faidón*. přel. F. Novotný, Praha 2005.
- Platón, *Faidros*. přel. F. Novotný, Praha 2014.
- Platón, *Timaios*. přel. F. Novotný, Praha 2003.
- Ritter, M., *Konstitutivní rysy Platónova Timaiu*, in: *Reflexe* 29/2005, str. 5–26.
- Robinson, J. V., *The Tripartite Soul in the Timaeus*. in: *JSTOR, Phronesis*, vol. 35, no. 1, 1990, str. 103–110.
- Sedley, D., *Připodobnění se bohu jako etický ideál*, in: J. Jirsa, (ed.), *Rozum, ctnosti a duše*, Praha 2010, str. 110–132.
- Stránský, J., *Duše a kosmos v Platónově Timaiu.*, disertační práce. Praha 2019.